

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK ÜTOPYALARINDA EĞİTİME BAKIŞ:
İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN
RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SEDA NOZOĞLU
TEMMUZ 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLER ANABİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi

**TÜRK ÜTOPYALARINDA EĞİTİME BAKIŞ: İSMAYIL HAKKI
BALTACIOĞLU'NUN RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ**

Tez Yazarı
Seda NOZOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Enver DEMİRPOLAT

ELAZIĞ
TEMMUZ 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı:	Türk Ütopyalarında Eğitime Bakış: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar Örneği
Yazarı:	Seda NOZOĞLU
Tez Öneri Tarihi:	02.03.2023
Savunma Tarihi:	03.07.2023

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman:	Doç. Dr. Enver DEMİRPOLAT Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Başkan:	Prof . Dr. İsmail ERDOĞAN Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Üye:	Doç. Dr. Hamdi ONAY İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Üye:	
Üye:	

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında
tescillenmiştir.

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “TÜRK ÜTOPYALARINDA EĞİTİME BAKIŞ: İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU’NUN RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ” başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

03.07.2023

Seda NOZOĞLU

ÖNSÖZ

İslam düşünce tarihi çerçevesinde birçok filozof ve düşünce adamı yetişmiştir. Örneğin Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi filozof ve ilim adamlarının düşünce yapıları ve eserleri ile İslam dünyası çok büyük ilerleme kat etmiş ve İslam düşüncesinin tanıtılmasına ve gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Bu düşünürler kendi medeniyetlerinin gelişmesi ve kalkınmasına katkıda bulunmuş, çabalamış ve medeniyet inşasında büyük bir emek ve gayret sarf ederek önemli kilit noktası haline gelmişlerdir. Bu şahsiyetler ortaya koydukları düşünceler ve yazdıkları eserlerle Batı'ya örnek olmuş ve Batı'da bulunan filozof ve düşünce adamlarına yeni bir bakış açısı kazandırmışlardır. Özellikle Descartes, Kant, Spinoza gibi birçok filozofa fikir dünyalarıyla esin kaynağı olmuştur. İşte buradan da anlıyoruz ki bir milleti ayakta tutan, geliştiren diğer medeniyetlere tanıtan ve yepyeni bir fikir dünyası oluşturulmasını sağlayan yine düşünce adamlarıdır. Bir milletin sanat, tarih, edebiyat, gelenek, görenek gibi önemli kültürel miraslarını anlaması ve kendi medeniyetinin düşünce yapısını kavramasıyla ancak tam manada bazı değerleri kavrayabilir ve yeni nesillere aktarabilir. O nedenle bir medeniyette düşünce yapısı her konunun başlangıç noktası olduğu gibi ilerlemenin ve gelişmenin de altın anahtarıdır. Her şey düşünmekle başlar ve zamanla olgunlaşır eğer medeniyetler gelişmek ve ilim yolunda yeni bir kapı açmak istiyor ise bunu sağlayacak olan düşünce sistemi yani felsefe önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışma giriş, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun hayatı ve eserleri, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Felsefi Kişiliği, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun İdeal Eğitim Sistemi: Rüyamdaki Okullar Örneği, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecindeki katkılarından dolayı pek çok kişiye teşekkür borçluyum, kaynak ve metot göstermede emek sarf eden danışman hocam Doç. Dr. Enver Demirpolat, Prof. Dr. İsmail Erdoğan ve bana her daim desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Rahime Çelik çok değerli bilgi ve tecrübelerini benimle paylaştılar. Başta danışman hocam Doç. Dr. Enver Demirpolat ve diğer hocalarıma bana rehberlik ederek, samimiyetle her daim ulaşip destek ve yardım almamı sağladıkları için çok teşekkür ederim.

Seda NOZOĞLU

ELAZIĞ 2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
SİMGELER ve KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tezin Amacı ve Önemi	2
1.3. Tezin Literatürü	2
2. ÜTOPIYA KAVRAMI	3
2.1. Ütopyalarda Eğitim	5
2.1.1. Batı Ütopyalarında Eğitim	5
2.1.2. Türk Ütopyalarında Eğitim	7
3. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ	11
3.1. Hayatı	11
3.2. Eserleri	13
3.2.1. Talim ve Terbiyede İnkılâp (1910)	15
3.2.2. İçtimai Mektep. İstanbul (1932)	16
3.2.3. Toplu Tedris (1938)	17
3.2.4. Rüyamdaki Okullar (1944)	18
3.2.5. Pedagojide İhtilâl (1964)	18
3.3. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Felsefi Kişiliği	19
3.3.1. Eğitim-Pedagoji	19
3.3.2. Sanat- Estetik	23
3.3.3. Toplum Bilim ve Felsefe	19
4. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN İDEAL EĞİTİM SİSTEMİ: RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ	25
4.1. Okul- Sınıf	25
4.2. Öğretmen	29
4.3. Öğrenci	33
4.4. Öğretim İlke Ve Yöntemleri	36
4.5. Sınav	40
4.6. Yönetici	41
5. SONUÇ	43
KAYNAKÇA	47
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

TÜRK ÜTOPYALARINDA EĞİTİME BAKIŞ: İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ

Seda NOZOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İslam Felsefesi Programı

Haziran 2023, Sayfa:VI +49

Ütopyanın geçmişi Aristoteles ve Platona kadar eskiye dayanmış olsa da kavram olarak ortaya atan Thomas More olup daha sonra birçok düşünür tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de bu türle ilgili eserler ortaya konmuş ve dönemin sorunlarını ve politikalarını eleştiren ve yerine kendilerince daha iyisini hayal edip yazan yazarlar bu türde eserler yazıp dikkatleri bu tür üstüne çekmişlerdir. Ütopyalarda eğitimle ilgili de bazı önemli bölümlere yer verilmiş, bu konu hakkında görüşler ortaya koyarak yeni fikirler üretilmiştir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 19. yüzyılda yaşamış bir fikir adamıdır. Yaşadığı dönemde birçok alanda eserler ortaya koymuş, özellikle eğitim alanında yaptığı çalışmalar ile bu alana katkılar sağlamıştır. Özellikle dönemin eğitim sorunlarını eserlerinde dile getirerek yanlış olarak gördüğü bazı noktaları eleştirmiş ve bu uygulamaların hatalı yönlerinin nasıl düzeltileceği hakkında bilgiler sunmuştur. Rüyamdaki Okullar adlı Ütopya türündeki eserinde de ortaya koyduğu “İçtimai Mektep” olarak kavramlaştırdığı eğitim modelini kendi hayal dünyasını kullanarak hikayeleştirip daha somut bir anlatım metodu kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, Eğitim, Felsefe, Pedagoji, Sanat

ABSTRACT

A PERSPECTIVE TO EDUCATION IN TURKISH UTOPIA: THE EXAMPLE OF SCHOOLS IN MY DREAM BY ISMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU

Seda NOZOĞLU

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES

Islamic Philosophy

June 2023, Page:VI+49

Although the history of utopia dates back to Aristotle and Plato, it was Thomas More who put forward the concept as a concept, and then it started to be used by many thinkers. In our country, works related to this genre have been produced and writers who criticize the problems and policies of the period and instead imagine and write better ones, have written works of this type and attracted attention to this genre. In the utopias, some important parts about education were also included, and new ideas were produced by putting forward opinions on this subject.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu is an intellectual who lived in the 19th century. During his lifetime, he produced works in many fields and contributed to this field, especially with his studies in the field of education. He especially expressed the educational problems of the period in his works, criticizing some points that he saw as wrong, and provided information on how to correct the faulty aspects of these practices. He used a more concrete narrative method by narrating the education model, which he conceptualized as "İçtimai Mektep", which he also put forward in his Utopia type work named Schools in My Dreams, using his own imagination.

Keywords: Utopia, Education, Philosophy, Pedagogy, Art

SİMGELER VE KISALTMALAR

bkz	: Bakınız
C	: Cilt çev. :Çeviren
ed.	: Editör
H.	: Hazreti
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vb.	: ve benzeri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
yy.	: yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Ütopya türü geçmişte Aristoteles ve Platon tarafından kullanılmış olsa da bu kavram 1516 yılında Thomas More tarafından ortaya atıldıktan sonra birçok ülkede eserler daha çok ortaya konmaya başlanmıştır. Yazarlar olanaksız düşünce olan hayal dünyalarında olmasını istedikleri şeyleri insanlarla paylaşmak istemiş ve bazı eserler yazmışlardır. Ülkemizde Ziya Paşa, Namık Kemal, İsmail Gaspıralı, Halide Edip Adivar gibi ünlü yazarlar tarafından da ilgi görmüş ve özellikle Tanzimat dönemiyle başlayan bu süreçte ütopya eserler ortaya konmuştur. Genelde ülkemizde, vatanın o dönem içinde bulunduğu zor şartları ve bu zorlukların yerine hayalini kurdukları iyi şartların olduğu yönetim şekillerini dile getiren yazarlar yer alır. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in Rüyası, İsmail Gaspıralı'nın Darürrahat Müslümanları, İsmail Kılıçzade'nin Pek Uyanık Bir Uyku, Ahmet Ağaoğlu'nun Serbest İnsanlar Ülkesinde adlı eserlerini Türk ütopyalarına örnek verebiliriz.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu 19. yüzyılda yaşamış önemli bir fikir adamıdır. Yaşadığı dönemde düşünceleri çok fazla anlaşılamamış ve değeri bilinmemiş olsa da dönemine ve günümüze yararlı olacak önemli fikirleri ve eserleri vardır. Ailesinden ve okullardan aldığı donanımlı bir eğitim sonrasında önemli kademelerde görevler alan ve yurt dışında birçok eğitim kurumunu gezerek incelemelerde bulunan yazar, gözlemler yaparak ülkesine dönmüş ve vatanseverliği ile ülkesine faydalı olacak her işin içinde bulunmuştur. Eğitim başta olmak üzere sosyoloji, felsefe, sanat, dini konular, halk eğitimi, roman-öykü gibi birçok alanda eserler vermiş olan yazar, binin üzerinde makale ve otuzu aşkın eseriyle görüşlerini ifade ederek ilim dünyasına katkı sağlamıştır.

Baltacıoğlu'nun yazmış olduğu ütopya türündeki Rüyamdaki Okullar adlı eseri onun eğitimle ilgili yazdığı bir eserdir. Bu eserde özellikle "İçtimai Mektep" modeli diye ortaya koyduğu eğitim görüşlerinin hayali olarak hikâye tarzında yazılmış halidir. Bu eserinde hayali bir okul sistemi ortaya koymuş ve fikirlerinde yer alan önemli bazı unsurlar ön planda tutularak incelenmiştir. Okul-sınıf, öğretmen, öğrenci, öğretim-yöntem ve teknikleri, sınav ve yönetici başlığı altında yazarın eğitim hakkındaki görüşlerinden ve genel olarak eğitim felsefesinden bahsedilmiştir.

İslam düşünürlerinin birçoğu eğitim alanına değinmiş ve eserlerinde bu konularda fikirler beyan etmişlerdir. Biz de bu düşünürlerin hepsini konu alamayacağımız için İslam felsefesinde geçmişte her alanda etki eden ve günümüzde de popüler olarak görüşleri araştırılan eğitimci yönüyle de ön plana çıkmış bir düşünür olan Gazali'yi ve onun eğitim felsefesini ele almak istedik. Gazali özellikle eğitime verdiği önem ve birçok eğitimle ilgili görüşlerinin olması bakımından ve eğitimi temel noktada incelemesinden ötürü onun görüşleri tez çalışmamda yer almaktadır. Bunun yanı sıra özellikle Cumhuriyet döneminde eğitim alanında yaptığı çalışmalar ve fikirleriyle ön planda olan ve Baltacıoğlu ile aynı dönemde yaşamış Hasan Ali Yücel'in de eğitime bakışını ele alarak görüşleri yazılmıştır.

1.2. Tezin Amacı ve Önemi

Rüyamdaki Okullar adlı eser yazar tarafından 1944 yılında yazılmıştır. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, 19. yüzyılda yaşadığı dönemde yazmış olduğu eserlerle o dönemin eğitim politikasını ve eğitim sistemini anlamamız ve günümüz eğitimini ve sorunlarını kavramamız açısından da önem arz etmektedir. Ülkemizde var olan eğitim sistemindeki yanlışlıklara dikkat çekmek ve bu yanlışlıkların nasıl düzeltileceği konusuna yeni bir boyut kazandırmak için eserde fikirlerini bizlere sunmuştur.

Hem Baltacıoğlu'nun düşünce sistemini anlamak hem de geçmişten günümüze eğitim sisteminde olan yanlışlıkları görüp yeni bir sistem oturtabilmek adına bu eseri incelemek yerinde olacaktır.

11. yüzyılda yaşamış olan Gazali, İslam düşünce tarihinde eğitimci olarak yer almış ve eğitimle ilgili birçok görüş ortaya atmıştır. İslam düşüncesini ve yaşadığı çağı anlama ve kavramamız açısından da bu fikir adamını incelemek önemli olacaktır. Bunun yanın da 19. yüzyılda İsmayıl Hakkı ile yine aynı dönemde yaşamış ve eğitim alanın da yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren Hasan Ali Yücel'in de eğitimle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Bu iki fikir adamının Baltacıoğlu'nun eğitim felsefesine benzer olan bazı görüşlerini ele almak amacıyla bu tez çalışması yazılmıştır. Böylelikle yüzyıllar içerisinde eğitimle ilgili görüşler üzerinden ne kadar uzun zaman geçmiş olsa da birçok yönden benzerlikler olduğunu görmemizi sağlamaktadır. Bu önemli fikir insanların eğitim felsefesiyle ilgili düşünceleri ile günümüzde de değişmeyen bazı kuralları uygulamak ve kendimize yeni bir vizyon kazandırmak adına önemli bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

1.3. Tezin Literatürü

Çalışmamız İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya türü eserini felsefi olarak ortaya koyduğu görüşlerinin incelenip değerlendirilmesi üzerine kurulmuştur. Bu sebepten çalışma literatürüne ilk eklediğimiz eser yazarın bu eseridir. Daha sonra ikincil kaynaklar olarak Türk ütopyaları ve Batı ütopyaları ile ilgili eserlerden yararlanılmıştır.

Başlıca yararlandığımız kaynaklara örnek vermek gerekirse: Sadık Usta'nın Türk Ütopyaları adlı eserinden, konuyla alakalı yazılmış olan makale ve tez çalışmalarını inceledik. Ümit Bavagra'nın yazmış olduğu "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nda Bir Eğitim Modeli: Rüyamdaki Okullar" adlı yüksek lisans tezinden, Mehmet Güngör' ün Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmail Hakkı Baltacıoğlu adlı makalesinden, Lütfi Kaytancı'nın İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Görüşleri adlı çalışmasından, Hamza Altın'ın II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Diyanet'in İslam Ansiklopedisinden de gerekli gördüğümüz yerlerinden faydalanılmıştır. Pedagojiden estetiğe, tiyatrodan felsefeye... Çok yönlü düşünür ve yazar: İ. Hakkı Baltacıoğlu Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivinden de bazı bilgiler alınmıştır.

2. ÜTOPYA KAVRAMI

Ütopya kavramını geçmişte ilk kullanan Thomas More olduğu belirtilmektedir. More, 1516 yılında Latince olarak hayali ve ideal bir toplum hayalinden bahsettiği ve kaleme aldığı eserinde *De Optimo Reipublicae Statu, Deque Nova Insula Utopia* (Mükemmel Bir Devlet Modeli ve Yeni Ütopya Adası) ismini vermiştir. Eserine Yunanca olan bu adı koyarken; yer anlamına gelen “topos” kavramının önüne, iyi manasına gelen “eu” ve yok manasına gelen “ou” eklerini koymuş ve böylelikle utopia kavramını türetmiştir. Utopia kavramı sadece bir ad olarak kalmamış, bu kitabına benzer yönleri olan eserlerin oluşturduğu yazı çeşidine verilen bir ad olmayı başarmıştır (Coşkun, 2004: 209-17).

Ütopya Fransızcadaki “düşler ülkesi, gerçekleşmesi olanaksız düşünce” manasını taşıyan utopie kavramının Türkçeleştirilerek kullanılan halidir. İdeal ya da yetkin toplum manalarına da gelen utopienin “ideal bir toplum düzeni ya da yönetim biçimi ortaya koyan tasarım” şeklinde de bahsedilebilir (Cevizci, 2002: 436).

Ütopya kavramının kullanılmasını tarihin en eski dönemlerine dayandırıp o dönemde yaşayan ve Platon’a ve Aristotelesteles’e bağlayabiliriz. Antik Yunan felsefesinin bu iki önemli düşünürü ütopya kavramına eserlerinde yer vermiş ve felsefe dünyasına ütopya kavramının yerleşmesini ve gelişmesini sağlamışlardır. Özellikle bu kavramı eserinde kullanarak felsefe dünyasında ilk örneğini veren Platon eseri olan *Devlet ve Yasalar* adlı kitabında devletin yönetim şeklinin nasıl daha iyi hale getirilmesinden bahsetmiştir. Ülkede yaşayan vatandaşlara daha iyi bir yaşam sağlanması ile ilgili de konudan bahsederek düşünce dünyasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Emre Mete’nin “Modernleşme Işığında Türk Ütopyaları” isimdeki eseri, 19. yüzyılın Türk Osmanlı örnekleri ve Tanzimat Edebiyatının etki etmesiyle derinleşen Türk ütopyalarının, rüyaların içinde yaşayan hedeflerinden bahsetmiştir. Özellikle Ziya Paşa, Namık Kemal’in rüya temaları, Gaspıralı İsmail’in *Darürrahat Müslümanları* ve Kadınlar Ülkesi adlı örnekleri ile bir toplumsal düzen hayaline nasıl uzandıklarını analiz etmektedir. Diğer taraftan da Millî Mücadeleye uzanan bir ruhu yansıtan iki ayırt edici ütopyada, bu sorunu hayalleri olan Anadolu ve Turan adlı ütopik hayali vasıtasıyla tartışmaktadır. Gelecek kurgusunun, iki kadın yazar tarafından çizilmesi ve bizim bugün onları hala okuyor olmamızın nedeni, önerdikleri düzenin veya ideallerinin zamanının ötesine geçmesidir. Osmanlı’nın son yüzyılında yaşanan ilerlemelerin etkisiyle Batı dünyasına özenen bu eserler, dünya kapitalizmine yetişme telaşına düşen bir devletin bu çaresizliğini aşma isteğini de yansıtır. İlerlemeyi merkeze alan düşünce, kapitalist dünyaya eklemelenme tartışmalarıyla paralel olarak, neredeyse Osmanlı Devleti’nin son döneminin çoğuna yayılmıştır. Mevcut kültürü, değerleri kaybetmeden bir yetişme telaşı, o dönemin bütün Osmanlı-Türk münevverlerine etki etmiştir. Ancak Halide Edip ve Müfide Ferit gibi iki kalem sahibinin ortaya koyduğu bu kitaplar, Osmanlı’nın içinde bulunduğu çaresizliği, çıkmazı, sanki yeni bir evren, yeni bir vatan hayaline ve hatta ülküsüne dönüştürme çabası içindedir. Bir de buna Halide Edip’in daha sonraki yıllarda Millî Mücadele döneminde bizzat yaşadığı gerçeği düşünülürse bu sıkıntıya bakış açısı daha iyi anlaşılacaktır. Halide Edip’in *Yeni Turan*’ı, Anadolu’nun kurtuluş yolunun halkın öz çaba ve gayretiyle gerçekleşeceğini, daha 1912’de, öngörmüştür.

Modern Türk düşünce tarihi içindeki kargaşaların, geçiş dönemlerinin ve sorunların etkisini bu eserlerde bulabilmek mümkündür.

Türk-İslamcı, Osmanlı-İslamcı, Türkçü-Turancı, Türkçü-Anadolucu olarak isimlendirebileceğimiz birçok siyasal akım veya zihniyet çeşidinin etkisi bu eserlere yansımıştır. Bu kitaplar, bir yandan içinde bulundukları zamanlarına göre cesur denilebilecek kurgulardır. Örneğin, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın içinde bulunduğu dönemlerde yaşadıkları sıkıntılar, baskılar düşünülürse, ortaya konulan ütopyalar, yeni bir toplum hayalinin ve dönemin yenilikçi, Batıcı fikirlerinin bir yansıması olmuşlardır. Yazarın ifadesiyle Namık Kemal ve Ziya Paşa, "...rüya aracılığıyla saklı kalan toplumsal eleştirileri ortaya çıkarmışlar ve bu yolla alternatif çözüm önerisi de sunabilmişlerdir" (Mete, 2020: 134). Osmanlı-Türk modernleşmesinin klasik bir zihniyet yansıması olan rüya olgusu, aynı zamanda bir yönetim modeli olarak da öne çıkmaktadır. Osmanlı düşünürleri, ütopya kavramı ile oldukça geç bir zamanda karşılaşmış, üstelik bunu kendine göre şekillendirmiştir. 19. yüzyılın Osmanlı aydınları, "Hayal", "Muhayyelat", "Habname", "Vakıaname" gibi isimlendirmelerle kendine özgü bir tarz ortaya koymuşlar ve ütopyacılık fikrin "yerli" versiyonlarını, "siyasi rüyaları" imal etmişlerdir. Bu kolektif rüyalar, aslında, Meşrutiyeti (anayasal monarşi) ilan ederek (1876) Batı tarzı yenilikler yapan, tebaasının uyanışını temenni eden bir yönetim isteğinin bilinçaltını temsil ederler. Yazara göre ileride yurttaş olacak özne işte tam burada ortaya çıkar. Tam da eserde Ziya Paşa'dan alındığı gibi: "Özetle millet meclisinin açılmasını halkın gözünün açılmasına bağlı tutmaktansa, halkın gözünün açılmasını, millet meclisinin oluşmasıyla ilgili olarak bilmek daha anlaşılırdır" (Usta, 2014: 66-67).

Bir diğer Osmanlı'nın o zaman ki fikirleriyle zıt düşmemeye gayret eden fakat bir diğer yönden de Batı tarzı bir anlayışı benimseyen önemli yazar İsmail Gaspıralı'dır. Yazarın ütopya olarak kaleme aldığı eserinde Müslüman dünyasının önemle vurguladığı ve değer verdiği Endülüs'ü konu edinmiştir. Yabancı ülkeler için Eldorado ve Cockayne ne kadar önemli bir yer ise İslam dünyası için de Endülüs o kadar kıymetli bir yere sahiptir. İsmail Gaspıralı'nın eseri olan Darürrahat Müslümanları Avrupa tarzında yazılmış ütöpik bir eserdir. Ütopyasında yazar kadın ve erkeklerin eşit koşullarda yaşadığı kadınların da erkeklerle aynı değer ve var olmak için aynı şartlarda yaşadığı bir eser yazmıştır. O dönem incelendiğinde Kadınlar Ülkesi adlı eserinde kadınların ne kadar zor hayat şartları ve baskı altında yetiştirilmiş ve yaşamış olmalarına vurgu yapmak için kadın ve erkeklerin rollerini değiştirerek ifade etmiştir. O nedenle dönemin fikir yapısına bakılacak olursa o dönem içerisinde kaleme aldığı bu eser önemli bir cesaret örneğidir (Usta, 2014: 66-67). Yazar yazdığı bu iki ütopya eserinde de toplumun yeniden şekillenmesi, insan nüfusunun gözetim altında olması, ortamların daha denetlenebilir olması yönünden hayal etmiş ve yeni bir toplumsal yapılanma tasarlamıştır (Mete, 2020: 134).

Gerekli literatür ve alan yazın çalışmaları incelendiğinde bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak 20 yy. Türkiye'sinin kurulum aşamasında değişen çağdaşlaşma ve inkılap çalışmalarının yoğun olduğu dönemlerde verdiği destekler, felsefi bakış açısı, toplum değerleri çalışmaları ve kişiliği İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun eserlerinin günümüz tarihinde incelenmesi, aydınlatılması ve gerekli değerin verilmesi açısından yazarı önemli kılar. Rüyamdaki Okullar adlı kitabın incelenmesi ve eğitime verdiği değer ve felsefi bakış açısının yorumlanması amaçlanmıştır.

2.1. Ütopyalarda Eğitim

2.1.1. Batı Ütopyalarında Eğitim

Eğitimle ilgili önemli fikirleri olan Platon, paylaştığı düşüncelerin uygulanmasını, ülkelerin ilerlemesi ve mutlu olması için şart olduğunu düşünür. Platon'a göre her öğrenciye benzer eğitim sağlamak önemli değildir. Çünkü her öğrenciye aynı eğitimi, aynı seviyede bilgiyi ve programı uygulamak yani fırsat eşitliği vermek anlamına gelen kavramın doğru olmadığını savunmak demektir. Önemli olan her öğrenciye kendi seviyesine ve sahip olduğu yetenek ve algıya göre eğitim vermek ve alacağı göreve uygun bir şekilde yetiştirmektir.

“Örneğin bir heykeli boyadığımızı varsayalım, boyama işlemini yaptığımız zaman biri gelip en güzel yerleri boyamadığımızı ya da örneğin yüzün en güzel yeri olan gözleri neden erguvan rengine değil de siyah rene boyadığımızı sorsaydı, ona güzel boyamak için gözü olduğundan farklı mı göstermemiz gerektiğini sorardık. Amacımız heykele en güzel renkleri vermek değil amacımız heykelin bir bütün olarak güzel olmasını sağlamaktır” (Platon, 2015:148).

Eşitlik ve adalet konularını bakış açısını bu sözleriyle açıklayan Platon, herkesin kanun karşısında eşit olarak hak sahibi olması adalet kavramını tam olarak karşılamamaktadır. Ona göre bu konu herkese göre değişir. Platon'a göre eşitlik- adalet ve özellik yönünden veya ahlaki yönden aynı düzeyde olanların arasından en üstün özelliğe sahip olan kişinin daha ön plana çıkarılmasıdır. Çünkü onun için eşitlik söz konusuysa ahlaklı eylemler ve ilim açısından her kişinin aynı seviyede donanımına sahip bireyler olması onun için daha iyi bir haldir. Platon yine de bu konularda çok sert ve değişmeyen bir tutum sergilememiştir onun için en değişmeyecek ve kırmızı çizgisi olan konu, eğitim mevzusudur.

“Adeimantos aslında bu çok önemli değil. Bütün bu kuralların bozulması mazur görülebilir ancak önemli olan nokta, askerlerin gerçek önemli kuralı asla çiğnememeleridir. Bu kural zaten diğerlerinin de var olmasını sağlıyor.”

- Hangisi?

“- Eğitimidir, eğer toplumumuzda yaşayanlar iyi bir eğitim aldılarsa bütün sıkıntılarını hallederler. Şu ana kadar konuşmadığımız kadınlar, evlenme, çocuklar ve diğer konuları da çözerler. Bahsettiğim şeyler dostlar arasında ortak olduğu söylenenler” (Platon, 2015:152).

Platon bu düşüncesinde yine eğitim üzerinde durmuş eğitimin ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır. Ülkeyi yönetenlerin eğitim konusunda çok dikkatli kararlar almaları ve bu konu üzerinde hassasiyetle durmaları gerektiğini söylemiştir. Eğitimin en önemli husus olduğunu ve eğitimi sekteye uğratacak herhangi zıt bir düşünceye fırsat vermeden ülkenin eğitim sistemini korumaları gerektiği konusuna dikkat çekmiştir.

Thomas More, *Utopia* 'da eğitime hizmet etmek için ikili bir amaç öne sürer. Ona göre eğitimin sadece ahlaki erdemleri teşvik ettiğini veya koruduğunu kabul etmek; aynı zamanda eğitimin maddi olarak memnun edici kendinden bir amaç olduğuna da inanır. More, eğitimi insandaki davranış değişiklikleri meydana getirmek için çok önemli bir yöntem metodu olarak ifade eder. Ütopya' da bu, devlete karşı insanların bir hareketi ortadan kaldırma yolu olarak görülür ve eğitimle ulaşılabilecek olan sosyalleşme devletin devamı için önemli bir öğe konumuna geçer. Bundan da anlaşılıyor ki More eğitimi, bilgisizliğin ortadan kaldırılmasının ve insanın doğuştan getirdiği

zaaflarını düzelten ahlaki değerlerin içselleştirilmesinin bir aracı olduğunu vurgular (Öztürk, 2004: 101-102).

Yazarın yazdığı Utopia adlı eserinde kişilerin davranışlarını kontrol eden, fazilet ve ahlaki yönden önem arz eden konular onun için eğitimidir. Ona göre kişiler sadece devlet tarafından verilen eğitimle değil kendi hayatları boyunca gayret göstererek elde edecekleri her türlü bilgi de eğitimin bir parçasıdır. Yazar, kendi yaşadığı çağda deneyimlediği ve gördüğü eğitim tarzını “insanın türlü çılgınlıklarına yer veren bir devlet düzeni” diyerek tanımlar. Bu eserde yaşayan ütopya dünyasında kişilerin elde ettikleri kazanımlar yalnız eğitim sistemi tarafından elde edilen kazanımlar değil, genellikle “Cumhuriyetin türlü kurumlarında aldıkları eğitimden kaynaklanmaktadır” (Öztürk, 2004: 102).

Yazarın yazmış olduğu ütopya adasında, More için eğitim süreli olan bir konu değil aksine hayat boyu öğrenmeyle elde edilen bir konudur. O ülkeyi yönetenlerin kurumlarında koydukları kural ve plan çerçevesinde daraltılmış bir sistemin varlığı üzerinde çok durmaz. Şimdi bile eğitimin belli yaş aralığında başlayıp bittiği bir sistemin halen devam ettiği bu çağda bu yanlışlığı zamanında fark eden ve vurgulayan yazar eğitimi belli yaşlarda kısıtlamamış aksine tüm yaşama yayılmış bir eğitimi savunmuştur. İşte hayat boyu öğrenmenin önemi de kişinin meslek hayatında her daim yenilikçi ve zamana uygun problemleri ancak geçmişte öğrendiği bilgilerle değil her an öğrenme içerisinde ancak çözebilir. Bu eğitim sistemine göre sırf maddi kazançlar elde etmek belli bir makama yükselmek için bir çıkar yol olarak görülmemelidir tam tersi kişiyi sınırlandıran, belli bir dar alandan kurtaran yeniliğe açık hale getirendir eğitim denilen sistem (Büyükdüvenci, 1984: 16).

Modern dönemin karakteristik yapılarının ele alındığı Cesur Yeni Dünya, -Huxley (1894-1963)- Uykuda Öğrenim (İpnopedia): Cesur Yeni Dünya’nın idarecileri ilk önce, herkes için elzem olan bilgilerin İpnopedia adlı bir metotla, sadece zihinsel anlamda bilgilerin elde edilebileceğini kabul etmişlerdi. Daha sonra ise bilginin koşullanma ile olabileceğine ulaştılar. Çünkü insan bir şeyin ne olduğunu bilmeden insan o şeyin bilgisini öğrenemezdi. Ama bu İpnopedia (Uykuda Öğrenim) yöntemi sadece ahlak eğitimi için ifade edilseydi geçerli olabilirdi. Çünkü Cesur Yeni Dünya’nın ahlak anlayışı akla dayanmamaktadır (Öztürk, 2004: 104).

Kullanılan birçok eğitim modeli ister klasik metot olsun ister zorla verilen eğitim modeli olsun hiçbir fayda vermemiş bundan dolayı daha etkili olan Dış Doğum, Yeni Pavlov Koşullandırması ve Uykuda Öğretim yöntemleri ile Cesur Yeni Dünya’nın eğitim modellerinin alt yapısını oluşturan yöntemler ortaya atılmıştır. Uykuda Öğretim (İpnopedia); Eğitime başlama yaşına varmadan daha sekiz aylık iken verilen bir eğitim sistemidir. Eğitim verilmek istenen kişiye uykuya dalmadan önce çokça tekrarlar verilen sözcüklerdir. Mesela; toplumun her kesimine ait çocuklara kendi ait oldukları sınıfa ait bilgileri bu yolla vererek zihin dünyalarına bu bilgileri yerleştirirler. Haftada üç kere olacak şekilde otuz defa bu bilgiler öğrencilere verilir. Bunları öğrendikten sonra yeni ve daha sonraki kademede bilgileri çocuklara verilir daha sonra öğrenciler kendi ait oldukları sınıfa ait bilgileri Beta, Alfa, Gamma ya da İpsilon olarak zihinlerine yerleştirmeleri sebebiyle uyutulurlar. Öğrencilere öğle vaktinde vermek istedikleri bilgilerle ilgili görsel ve işitsel materyaller kullanılarak dersler verilir ve bu konular onların zihinlerine işlenir. Propaganda yapacakları konularla ilgili her türlü yayın, müzik ve görsellerle her türlü istedikleri konular öğrencilere bu yöntem kullanılarak öğretilir. Bu öğretim yöntemlerine göre “sözler doğru kullanıldığında röntgen ışınları gibidir, her şeyi delip geçer. Okur okumaz iç işler” (Öztürk, 2004: 104).

Batı ütopyalarında eğitim felsefesiyle alakalı bazı konularda görüşler ortaya atılmıştır. Platon'un Devlet, Thomas More' nin *Utopia*, Huxley'in Cesur Yeni Dünya gibi ütopya tarzı eserlerinde eğitim konularından bahsedilmiştir. Eğitimin her öğrenciye eşit olarak verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Her kişi hayatları boyunca eğitime önem verip yeni bilgiler öğrenmeleri gerektiği, öğrencilerin farklı metotlarla eğitimi daha kolay elde edebileceği gibi birçok konuda ütopyalar eğitimi yorumlamış ve düşüncelerini bizlere sunmuşlardır.

2.1.2. Türk Ütopyalarında Eğitim

Ülkemizde yazılmış olan ütopya türleri genelde ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumu göz önüne alarak daha iyi bir yönetim nasıl olabilir diye yola çıkılarak yazılan eserler olmuştur. Ama bu eserlerin içerisinde de eğitim politikaları ve sistemiyle ilgili de bazı düşünceler yer almıştır. Bu eserlerde bahsi geçen eğitimle alakalı bölümler aşağıda yer almaktadır.

İsmail Kılıçzade Hakkı'nın yazmış olduğu ütopyası Pek Uyanık Bir Uyku adlı eserinde eğitim ile ilgili bahsettiği düşünceler şunlardır:

"Kızlar tahsilleri ve bekârlıkları müddetince, Müslüman Boşnak ve Çerkezlerde geçerli olan güzel âdet üzere asla tesettür etmeyecekleri gibi... diğer mekteplerden başka bir de tıbbi mektebi açılarak arzu eden kızlarımız orada tıp tahsil [edeceklerdir]" (Usta, 2014:127).

Kızlarında aynı erkekler gibi eğitim görecekları okullarının olması önemli bir adımdır. Kızlar istediği okul türünde eğitim görebileceklerdir. Yeni okullar açılarak kızlara her türlü alanda eğitim imkânı sağlanmaktadır. Bu da erkek ve kızlar arasında eğitim alanında hiçbir ayrımcılığın yapılmadığını gösteren önemli bir unsurdur.

"Bugün birer atalet ve avarelik kaynağı olan tekke ve zaviyeler tamamen kaldırarak kuruluş amacı lehine sarf olunmayıp yalnız şeyhlerin evlat ve ailelerinin bedava geçim kapısı olarak görülen gelirleri ve ödenekleri kesilecek ve maarif bütçesine ilave olunacaktır" (Usta, 2014: 297).

Yazar, o dönemde gördüğü yanlış uygulamalara bir eleştiride bulunarak tekke ve zaviyelerin eğitim amacının dışına çıktığını ve şeyhlerin gelir elde ettikleri ve bedava bir hayat sürdüklerini iddia etmiştir. Tekke ve zaviyelerin öğrencileri tembelliğe sürüklediğini ve başboşluk içinde bir hayata itmesinden dolayı bu eğitim kurumlarının kapatılması gerektiğini düşünmektedir.

1916 yılından itibaren Şeyh-ül İslam'ın ve ulemanın eğitim üzerindeki hak ve yetkileri oldukça kısıtlanmıştı. Aynı şekilde Şeyh-ül İslam, kabine dışına çıkarılmıştı. Eğitim sistemi oldukça laikleştirilmiş ve halka açılmıştı.

Medreseler bütünüyle Maarif Vekâleti'nin denetimine alınmış böylece eğitimde birliği ifade eden "Tevhid-i Tedrisat" yolunda bir adım daha ileri gidilmişti. Laik eğitimin ilk adımı olan "Darülfünun"un kurulmasıyla kalınmamış, aynı zamanda kızların da üniversiteye girişini kolaylaştıran bazı düzenlemeler yapılmıştı. Okullar halktan her kesime açılmış; kızlar zorunlu eğitime tabi tutulmuştu. Türkçe, okullarda eğitim dili olmuş, ilkokulun yanı sıra önemli meslek okulları açılmış ve böylece ekonominin ihtiyaç duyduğu mesleklerin öğrenilmesi sağlanmıştı. Ayrıca cemaat ve tarikatların denetimindeki kamu mülkleri, Evkaf Müdürlüğü'ne devredilmişti. Böylece cemaatlerin nemalandırılmasının önüne geçilmişti (Usta, 2014: 137).

İsmail Gaspıralı'nın Darürrahat Müslümanları adlı eserinde bahsettiği üzere Darürrahat ülkesinde her yurttaş kademe kademe eğitim görmektedir. Dini bağınazlık orada gericiliğin bir ifadesidir. Okuma yazma miktarının bayağı derece düşük olduğu bir ülkeden gelen Molla Abbas, diyalog ve sorularla kendi toplumunun içinde bulunduğu durumu sorgular.

"Sizin diyarlarda tabip, kimyager, mimar ve mühendise gerek olmuyor mu? Sizin hanlar ve hükümetler idare-i mülk ve devlet için yönetim işlerine, fûnun-ı maliyeye, mahir memurlara ve törelere hacet görmüyorlar mı? Senin sözüne göre medreselerde ulum-i diniyeden başka bir fen tahsil olunmayıp, tıp, matematik, kimya, doğa bilimleri, ilm-i servet ve gayri bu gibi fûnundan ders olunmayıp, ahl-i ruhaniyeden başka erkân-ı mülk ve millet yetişmiyor mu?" (Gaspıralı, 2003:209-2011).

Yazarımızın eserinde bahsettiği eğitim sisteminde Molla Abbas'ın ülkesinde eğitimin sadece dini ilimlerden oluştuğu ve fen ilimlerinin yani tıp, matematik, kimya, doğa ilimlerinin okutulmaması yazar tarafından eleştirilmiştir. Çünkü bir ülkede doktor, mühendis, mimarında var olmasının önemli olduğunu eğer iyi bir ülke ve gelişmişlik isteniyorsa bunun sadece dini ilimler tahsil edilerek elde edilemeyeceği düşüncesi dikkat çekmektedir.

"-Oğlum, ayıp etme, her ne dedi isem, canım ağırıp söyledim. Din karındaşlarımın bu perişan hallerine yazıklandım, ayançlandım, deyü imam efendi elimden tutup, "Gel oğlum, sana bizim karyenin sibyan mektebini göstereyim" teklifi ile beni bölmeden alıp çıktı. Caminin sağ tarafında büyük ve süslü bir taş binaya vardık. "Bu mekteptir" dedi. İçeri girdik. Büyük büyük bölmeler. Birinde kütüphane ve toprak işleri ve sanat için gerek olan her türlü alet mevcut idi."

"Sekizden on iki yaşına ne kadar sibyan var ise, cümlesi mektebe gelir, er ve kız balalar ayrı okurlar. Tahsil-i ulâ 4 senedir. Er balalar bu mektepte okumak, yazmak hesap ve din öğrenirler. Badehu fenn-i ziraat ve buna dair kısm-ı kimya ve hikmet okurlar. Karyelik ve maişet için gerek olan hünere ve zanaatları talim ederler. Kızlar ise okuyup yazıp badehu fenn-i idare i yurt, dikiş ve nakış ve analık için gerek miktarı ilm tıp ve ilm-i sıhhat tahsil ederler..." (Usta, 2014: 234).

Yazarımızın ütopyasında da bahsettiği üzere mektepte hem bir kütüphane hem de toprak ve sanat eğitimi için gerekli her türlü donanımına sahip bir mektep olduğu görülmektedir. Okul sekiz-on iki yaş arası erkek ve kız öğrencilerin ayrı ayrı eğitim gördüğü dört yıllık bir mekteptir. Hem din eğitiminin olduğu hem de fen ilimlerinin tahsil edildiği bir mektep olmasının yanı sıra kız öğrencilerinin hayatta kendilerine lazım olacak bilgileri de öğrendikleri çok amaçlı bir eğitim sisteminin var olduğu bir mektepten bahsetmektedir.

Kadı Hazretleri bana çevrilip:

"-Siz nerede ilim tahsil kıldınız, dedi.

- Taşkent şehrinde 12 sene, medresede ders baktım, söyledim.

-Nasıl fenler tahsil ettiniz?

-Arabi, Farsi, sarf, nahiv, beyan, bedi', lügat, mantık ve tefsir.

-Daha ne okudunuz?

-Artık okuduğum yok. Bizim medreselerde ulûm-ı edebiye ve şer'iyeden maada fûnun tedris olunmuyor.

-Acayip! 12 yıl tahsilde kalıp hesap, hendese, hikmet-i tabbiiye, tarih ve bu misilli fûnun görmediniz mi?

-Hayır, efendim görmedim.

-Belki ulûm-ı sinaiyeden, tıp, mühendislik, kimya ve mimarlık tahsil etmişdirsiniz?...

-"Hayır, efendim, ancak Fransız ülkesinde bir nice fûnundan ders aldım..."

-Fransızlardan ne tahsil ettiniz?

-Muhtasar tarih-i umumî, cihanname, ilm-i hayvanat, hikmet ve bir miktar hesap ve ilm-i sıhhat dersleri aldım..." (Usta, 2014: 234).

O dönem ki medreselerin sadece dini eğitim vermeleri ve fen ilimlerinden uzak bir eğitim sistemi içinde olmasının yanlışlığı vurgulanmıştır. On iki yıllık bir eğitim içerisinde, (ki az bir süre değil) bu denli bir sürede eğitim sadece tek yönlü bazı derslerde yapılması öğrencilerin eksik ve tam bir donanıma sahip olmadan mezun olduklarını göstermektedir.

Serbest İnsanlar Ülkesinde adlı ütopyayı yazan Ahmet Ağaoğlu eserinde eğitimle ilgili görüşlerini şöyle belirtmiştir:

Darülfünundan Şimi enstitüsüne gittik. Burası bambaşka ve kelimenin tam anlamıyla bir mucize dünyasıydı. Beyaz önlüklü, iri gözlüklü, ak saçlı muallimler etraflarını kuşatmış binlerce şişeler, esrareniz aletler, yanan ve fısıldayan küreler içinde adeta eski sihirbazlar efsanelerini andırıyorlardı. Yanlarındaki öğrenci küçük kapların içinde bir şeyleri eziyorlar, öğretmene sunuyorlardı. Muallim bunların üzerine şişelerden bir şeyler döküyor ve anında bir kaynaşma meydana gelerek, bir parıltı, bir alev ortaya çıkıyor ve toz yerine temiz, billur gibi bir şey hâsıl oluyor. Öteki tarafta diğer bir muallim elektrik tecrübeleri yapıyor. Daha başka yerde muhtelif gazlar istihsalı ile meşgul idiler.

Rehber kulağıma eğilerek:

“- Bizim o malum olan muhnik gazlar işte burada hazırlanıyor. Bu bir sıra tüpleri görüyor musunuz? Bunlar hep o gazla doludur! Kaşifi bu ufaklık adamdır. Otuz senelik hayatını gazlar tetkikatına sarfetmiştir, dedi. Ben hayretle bu cılız adamı seyre daldım ve küçük kafasında taşıdığı beyninin büyüklüğüne hayran kaldım” (Ağaoğlu, 1930: 86-87).

Yazar gittiği eğitim kurumunda verilen eğitimi gözlemlemiş ve oradaki uygulama eğitimi görünce çok beğenerek şaşkınlık içerisinde kaldığını anlatmaktadır. Dönemin şartlarına göre burada verilen eğitimin tek yönlü olmayışı fen ilimlerinin de büyük bir önem arz ettiği ve birçok araştırma ve çalışmaların yapıldığı bir yüksekokul olması dikkat çekmektedir.

Pirler ilk evvel beni iptidai bir mektebe götürdüler. Mektep pek büyük bir bina idi. Altı yüz kadar talebesi vardı. Pirlerden birisi bana binayı göstererek:

- “Şehrimizde bunun gibi birçok başlangıç mektepleri vardır. Bizde altıdan on iki yaşına kadar erkek, kız bütün çocuklar bu mekteplere devam etmek mecburiyetindedirler. Fakir ve zengin herkes çocuğunu buraya göndermekle mükelleftir. Çocuklar devlet hesabına okurlar. Kitap, kalem, defter vesaire gibi okumak için lazım olan şeyler de devlet tarafından verilir. Hatta öğle yemeğini de çocuklar burada yerler. Bu sayede bizde artık okumak bilmeyen vatandaş kalmamıştır” (Ağaoğlu, 1930: 115).

Yazarın eserinde bahsettiği ülkede eğitim sistemi altı yaşından on iki yaşına kadar devam zorunluluğu olan bir eğitim sistemidir. Bu okulda zengin olsun fakir olsun ayırt edilmeksizin her öğrencinin eşit eğitim gördüğü, devletin öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını maddi olarak karşıladığı bir okuldur. Bu sayede ülkede okuma yazma bilmeyen herhangi bir vatandaş kalmamıştır. Devletin yürüttüğü bu politika sayesinde ülkenin eğitim seviyesi yükselmiştir.

“- Şimdi de sizi mektebin yanı başındaki halk kütüphanesine götürelim.”

“Birkaç adım ötede geniş bir binaya girdik. Binanın ikinci katında vasi bir salonun dört tarafı kitaplarla dolu idi. Ortada uzun masalar etrafında yüzlerce kadın ve erkek mütalaa ile meşgul idiler.”

Pirlerden birisi:

“- Şehrin her mahallesinde halk için bu gibi kütüphanelerimiz vardır. İşte iptidai mekteplerde hazırladığımız çocuklar büyüyorken serbest zamanlarının bir kısmını burada mütalaa ile geçirirler. İsterlerse buradan evlerine kitap alırlar. Bu suretle çocukluklarında elde etmiş

oldukları okumak, yazmak vasıtası ile bilahare bilgilerini genişletirler, dimağlarını terbiye ederler ve beşeriyetin umumî cereyanlarına vâkıf olurlar!”

“- Ah! Ne güzel üstat!

- Fakat iş bununla da kalmaz. Şehrimizde birkaç yerde halk için yüksek bilgiler müesseseleri kurulmuştur. Arzu ederseniz bunlardan birisine gidelim.

- Arzu etmez olur muyum?” (Usta, 2014: 370).

Ülkenin diğer bir yürüttüğü çalışma ise halk için mahallelerde açılan kütüphanelerdir. Bu kütüphanelerde çocuklar gelip serbest zamanlarda vakit geçirir ve oradan kitap alarak evlerine götürebilirler. Bu sayede öğrenciler bu kütüphaneden aldıkları kitaplarla kendilerini geliştirir ve yetiştirirler. Diğer taraftan halk için yapılan yüksek bilgiler tahsil edecekleri kurumlar açarak halkın bilgi ve eğitim seviyelerini yükselterek cehaletten uzak bilgili bir toplum meydana getirme amaçlanmıştır.

Eğitimin düzenlenmesi ve bilim hayatının örgütlenmesi, bütün ütopyalarda özel bir yer tutar. Yazarlar eserlerinde, dinin etkisini toplum hayatının her alanından silmeyi amaçlarlar. Bu anlayıştan hareketle, ütopyalarda hayatın her alanında kültürel ve bilimsel etkinlik olabildiğince teşvik edilir. Ütopik tasarımlarda, Müslüman topluluklar, eğitim ve bilime önem vererek toplumda olağanüstü bir gelişme kaydederler (Usta, 2014: 162).

3. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

3.1. Hayatı

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu İstanbul Cihangir semtinde 28 Şubat 1886 yılında doğmuştur. Babasının adı Mucurlu Baltacıoğlu İbrahim Ethem Efendi olup (1850-1913), annesi bir Seyit kızı olan Düzceli Hamdune veya Hamide Hanım'dır. Dedesi 1804 yılında Mucur'da dünyaya gelen, dini bilgisiyle ön planda olan, tabur imamı Baltacı Abdurrahman Bey'dir. Okula dört buçuk yaşında başlayan İsmayıl Hakkı'nın gittiği ilkokul, Cihangir semtindeki Sirkeli Mescit'te bulunan mahalle okuludur. Bu okuldaki öğreniminden sonra Kabataş'taki Şemsülmekâtip adlı okula, daha sonra da Firuz Ağa'daki Meşriki Füyuzat adlı özel okula devam etmiştir. Fakat bu okulda çocukların birbirlerine karşı ahlaki olmayan tutumlarından dolayı babası Baltacıoğlu'nu bu okuldan almıştır. Son olarak, Kışla Arkası ilk mektebine girmiş ve bu şekilde ilköğrenimini birçok okulda tamamlamıştır. Baltacıoğlu, ortaöğrenimi için Salıpazarı'ndaki Fevziye Mektebi'ne yazılmıştır. O hayatının en büyük zorluğunu bu okulda çektiğini söylemiştir. Zira gerek bu söz konusu okullardaki fizikî durumların gerekse öğretim kadrolarının genellikle tecrübesiz kişilerden oluşması, Baltacıoğlu'nda isyancı ve ihtilalci bir pedagoji anlayışının gelişmesine neden olmuştur. Baltacıoğlu, ilk eseri “Talim ve Terbiyede İnkılâp”ın menşei olarak Fevziye Mektebi'ni işaret etmektedir. (Namal- İncebacak, 2021: 33)

İsmayıl Hakkı Ortaöğrenimini Vefa Lise'nde sürdürmüştür. Bu lise o çağda Türk dilinde eğitim veren tek okuldur. Vefa Lisesi'nde klasik ezbere dayalı bir eğitim sistemi yürütülüyordu. Yazarımız o yıllarında Jean Jacques Rousseau'nun Emile adlı eseri okuyup bu eserden etkilenmiş ve onun zihin dünyasında yeni fikirler oluşmasına katkı sağlamıştır. Okuduğu bu eser sayesinde yeni fikirler elde etmiş ve kendisini pedagojiye ilgi duyar halde bulmuştur. Emile adlı eserden edindiği görüşlerle eğitime daha yenilikçi ve özgün bir bakış açısıyla bakmaya başlamıştır. Bu eserden etkilenmesi onun Jean Jacques Rousseau ile benzer düşüncelere sahip olmasını ve onun fikir dünyasının oluşmasını sağladığı görülmektedir (Namal- İncebacak, 2021: 34).

Mucurlu Baltacıoğlu İbrahim Ethem Efendi kalem memurluğu yapmaktadır. Kişilik özelliği olarak ise kendini yetiştirmiş donanımlı ve işine titizlikle yaklaşan mükemmeliyetçi bir kişidir. Babasının bu özellikleri Baltacıoğlu'nu da etkilemiş onu da bu şekilde yetiştirmiştir. Babası birçok yeteneğe sahiptir. Örneğin; müzikle ilgilenen, hattat, Kuran-ı Kerimle ilgili araştırmalar yapan bu araştırmalarını yazan ve yayınlayan, kendini yetiştirmiş bir kişidir. Sadece yazarın yetiştirilmesinde babası değil, diğer önemli etken annesi Hamide Hanım da çok etkili olmuş onun kendini yetiştirip iyi bir birey olması için elinden geleni yapmış, ona iyi bir örnek olmuştur. Onun ahlaki yönden, karakter yönünden yetişmesinde büyük emeği olan etkili kişilerden biri olmuştur (Baltacıoğlu, 1938: 17).

Özellikle babasının ve annesinin yazarın karakterinin oluşmasında katkılarının çok önemli derecede bulunduğunu belirtmek gerekir. Babası İbrahim Ethem, oğlunu birçok konuda etkilemiş, oğlu da babasını, “kendisini babam olmaktan önce terbiye edicim, yetiştiricim ve ortaya çıkarıcım olarak düşünmek isterim” sözleriyle ifade etmiştir. Benzer şekilde zamanın tarzına uygun olarak babasından manevi öğelerin yanında Türk olma bilincini almıştır. Nitekim 1910 yılında babası, Avrupa'ya gitmek için hazırlanan çocuğuna şunları söylemiştir: “şapka giyeceksin, giyersin. Fakat milliyetini kaybetmeyeceksin. Zaten senden korkmam çünkü sen Türkoğlu Türk'sün.” Muhteşem bir işçi diyerek babasını nitelendiren Baltacıoğlu, boş vakitlerini yararlı işler ile uğraşma amacıyla

güzel bir şekilde değerlendirme çabası taşıyan babasının bu doğrultuda en büyük destekçisi olmuştur. Bunların yanı sıra babasının hattatlığı ile halkçılığı gibi özelliklerinden de etkilenmiştir. (Baltacıoğlu,1936:15) Babasına derin bir bağlılık hissedenden Baltacıoğlu, babasının ölümünden sonra rüyalarına çoğu zaman girdiğini söylemiştir.

Maddi olarak durumu iyi olan Düzceli Seyit Efendi'nin kızı Hamide Hanım ailesi tarafından evlatlık edinmek istenen bir aileye verilmesi Hamide Hanım'ın bu hayatta şanssız bir insan olarak adlandırılabilir bir duruma düşmesine neden olmuştur. Onu hayat boyu derinden etkileyecek bir travma oluşmasına neden olmuştur. Kendisi yaşamı boyunca eğitim alma şansını yakalayamamış bir kişi olmasına rağmen evladının eğitimine her daim önem vermiş, ona güzel sözler söyleyerek hep destekleyici konumda olmuştur. Özellikle ahlaki yönden kendini yetiştirmesi ve geliştirmesine büyük ölçüde etki eden annesi, onun hayatında önemli izler bırakmış ve onu hayata hazırlayan kişilerden biri olmuştur. Hem annesi hem de babasının Baltacıoğlu'nun yetişmesinde emekleri ve etkileri oldukça fazladır (Obuz, 2015: 13).

Vefa İdadisini 1903 yılında bitiren, Baltacıoğlu, mezuniyetten hemen bir yıl sonra Darülfünun-ı Osmani'nin Ulûm-u Tabiiye kısmına kayıt oldu. Dört yıllık eğitimden sonra bu okuldan mezun oldu. (Aytaç,1989:4) Darülfünun'da eğitimini sürdürdüğü sırada bir taraftan da çalışma hayatına atıldı. Bu yıllarda Divan-ı Hümayun Kalemi ¹ve Divan-ı Hümayun Mühime Kalemi'nde² çalıştı (Baltacıoğlu, 1978: 13). 1910 yılında Satı Bey'in önerisi ve dönemin Maarif Nazırı Emrullah Efendi'nin tasvibiyle, Pedagoji ve Elishleri Öğretimi konularında incelemelerde bulunmak amacıyla. Maarif Nezareti tarafından Avrupa'ya gönderildi (Aytaç, 1989: 49). Avrupa'da İngiltere, Fransa, Belçika ve İsviçre gibi ülkeleri gezdi. Özellikle Fransa'da okul, tiyatro vb. eğitim ve kültür kurumlarını gözlemledi. Oradaki eğitimcilerle istişarelerde bulundu. "Fransa'da geçirdiğim zaman ömrümün en faydalı zamanıdır" dediği (Karal, 1978 :20) geziden döndüğünde Dârülmualimîn'de³ ve Şemsülmekâtip'te⁴ öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. 1913'de Darülfünun'da Fenn-i Terbiye müderrisliğine yani pedagoji profesörlüğüne atandı (Baltacıoğlu, 1978: 56). Ders nazırı olarak görev yaptığı Şemsülmekâtip'te Avrupa'da gözlemlediği yenilikleri pratiğe dökmek istedi ancak patlak veren I. Dünya Savaşı bu amacını engelledi (Binbaşioğlu, 1995: 91). 1918'de Tedrisat-ı Taliye (Orta Öğretim) müdürlüğüne atanan, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, bu görevinden sonra kısa bir müddet Tedrisat-ı Aliyye (Yüksek Öğretim) genel müdürlüğü yaptıktan sonra Heyet-i Teftişîye Reisliğine (Teftiş Kurulu Başkanlığı) getirildi (Tozlu, 1989: 16). 1923 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi Dekanlığına daha sonra da "Darülfünun Emîni" ünvanıyla rektörlüğüne atandı (Ege,1978:921). Böylece Cumhuriyet döneminin ilk üniversite rektörü oldu (Çağatay, 1978: 921). 1933 yılında çıkarılan üniversite kanunuyla kadro dışı bırakılarak görevinden alınan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, ölümüne kadar ara ara da olsa yayınıni sürdüren Yeni Adam Dergisi'ni çıkartmaya başladı (Bayraktar, 1992: 36). 1942 yılında Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne profesör olarak atandı (Bozok, 1978: 15). 1950 yılına kadar iki dönem Afyon ve Kırşehir milletvekili olarak parlamentoda görev yaptı (Çelik, 1999:1 69). 1950'den sonra yeniden Yeni Adam ile 1956'da çıkarmaya başlayıp kısa zamanda devam

¹ Divan-ı Hümayun Kalemi: Divânda müzakere olunup karara bağlanan işlerin, gereken yerlere havalesi ve divân sicillerinin tutulmasıyla vazifeli kişilerdir.

² Divan-ı Hümayun Mühime Kalemi: Devletin gizli tutulması ve konusu bakımından önem taşıyan sorunların kayıtlarını tutan, gerek bilgi ve gerek çalışma yönünden üstün vasıflar taşıyan kâtiplere denir.

³ Dârülmualimîn: Osmanlı Devleti'nde 1848-1924 yılları arasında faaliyet gösteren erkek öğretmen okullarına verilen ad.

⁴ Şemsülmekâtip: Avrupa'da numune mekteplerin benzeri iddialı bir okuldur

ettirebildiği Din Yolu dergilerini çıkarmaya başladı. Çeşitli hususlarda konferanslar sunarak yayın ve çalışma hayatını devam etti. 1978 yılının nisan ayında Ankara’da vefat etti

Sosyoloji, felsefe, eğitim, sanat ve pedagoji üzerine birçok eseri olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, tiyatro oyunları ve roman da kalem almıştır. Rakamı yüzü geçen eserlerinin bazıları; Toplu Tedris, Talim ve Terbiyede İnkılâp, Sosyoloji, Pedagojide İhtilâl, Resmin Usulü Tedrisi, Jean-Jacques Rousseau’nun Terbiye Felsefesi, İçtimai Mektep Nazariyeleri ve Prensipleri, Tarih ve Terbiye, Türk’e Doğru, Mürebbilere, Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları şeklinde ifade edilebilir (Türkkan, 2008: 17). Bu denli çeşitli alanlarda kitap yazan Baltacıoğlu aynı zamanda hattat, grafolog ve dekoratördür. Sayılı hatiplerimizdendir. Türk dilini en iyi şekilde ifade eden ve kullanan şahsiyetlerdendir (Kolçak, 1968: 71).

Baltacıoğlu’nun fikir dünyasını etkileyen değerli kişilere örnek vermek gerekirse: H. Bergson, J. J. Rousseau, E. Durkheim’dir. Ülkemizde ise sosyoloji alanında usta olan ve kendisini derinden etkileyen Ziya Gökalp olmuştur. Ziya Gökalp’ten sonra Türkiye ‘de sosyoloji alanında Durkheim ekolünün yaşatılması yönünden onun fikirlerini yaşatan kişi olma unvanını taşır (Güngör, 2008: 55). Onun vatanına olan bağlılığı üstünde durmuş, yeni bir fikir geliştirerek yenilikler kazandırmıştır. Kendi fikir dünyasını şekillendiren ve geliştiren birçok kişiye de ilgi ve beğenisini de her daim dile getirmiştir. Ülkemizin bilim yönünden, kültürel ve sanatsal anlamda daha iyi bir konuma gelmesi için uğraşan Baltacıoğlu, eğitim alanında yeniliklerin alt yapısını oluşturması bakımından Satı Bey’den sonra katkı sağlayanların en başında gelmeyi başarmıştır (Ülken, 1994: 450).

Doksan iki yıl süren bu uzun yaşam, onun özellikle genç ve orta yaş yetişkinlik yıllarında, dünyada olduğu gibi yurdumuzda da çeşitli bunalımlarla, zorluklarla ve önemli değişimlerle dolu bir zamana rastlar. Meşrutiyet dönemini ele alırsak; 1908 devriminin en dikkat çeken sonucunun o zamana kadar herhangi bir dönemde görülmemiş geniş çaplı bir tartışma dönemi olduğunu ifade edebiliriz. Türkiye’de Çağdaşlaşma adlı kitabında Niyazi Berkes, “... 1908 devriminin yarattığı yığın psikolojisinin şartları altında alaturkalık-alafrangalık çatışması olarak gözüken, bunalım, birdenbire eksantriklik, aktörlük, değer yargılarıyla ya da akılla yorumlanmaz tutum örneklerini ortaya çıkardı. Daha sonraları edebiyatta Ömer Seyfettin, bu örneklerden bir paçal yaparak 'Efruz Bey' tipini yarattı" (Berkes, 1978: 444.288) derken, ilk günlerin anımsattığı üç isim arasında 1. Hakkı’nın adını da vermektedir. [Diğerleri Rıza Tevfik (1898–1949) ve Selim Sırrı (1874-1957) dır.

İnsanların otuz yıl boyunca her yönden bastırıldığı, susturulduğu, kendi kabuğuna çekildiği bir dönemde halkın el sanatları, oyunculuk, jimnastik gibi alanlarda yaptığı katkılarının, büyük çaplı değişikliklerin o döneme göre ne denli önemli ve büyük bir ses getiren işler olduğunu düşünmek zor değildir. Özellikle halkın önyargı ile baktığı alanlarda bile yaptığı çalışmalarla örnek olmuş bununla birlikte bir de sanatsal çalışmalar yaparak dönemin zorluklarına rağmen çalışmalarını yürütmeyi başarmıştır (Berkes, 1978: 444-445).

3.2. Eserleri

Birçok alanda kitaplar yazan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, sayısı belirlenebildiği ölçüde binden fazla makalesi bulunur. Yazarın ortaya koyduğu eserler arasında en çok üstünde durduğu ve ön plana çıkardığı alan ise otuzu aşkın sayısıyla eğitimle ilgili yazdığı kitaplar olmuştur (Bayraktar, 1992: 36-37). Eserlerin hangi alanlarda yazıldığını kategorilere ayrılırsa şunlar olduğu görülmektedir (Altın, 2014: 224).

1. Eğitim alanı ile alakalı eserler.
2. Sosyoloji konusu ile alakalı eserler.
3. Felsefe ile alakalı eserler.
4. Sanat ile alakalı eserler.
5. Roman, öykü, sahne oyunları ile alakalı kitaplar.
6. Gençlik için yazılmış eserler.
7. Halk eğitimi ile ilgili yazılmış eserler.
8. Dinî konuları içeren eserler (İnan, 1978: 17).

Üstte de zikrettiğimiz gibi eğitimle alakalı yazdığı kitapların sayısı otuzun üstündedir (Bayraktar, 1992: 37). Eğitimle ilgili yazdığı kitapların ilki daha 25-26 yaşlarında iken kaleme aldığı “Talim ve Terbiye’ de İnkılâp’adlı kitaptır (Öymen, 1978: 33). Avrupa ülkelerine yaptığı gezi sonrasında elde ettiği bilgi ve gözlemler sonucunda eseri yazmış ve o dönem de var olan eğitimin yanlışlarına vurgu yaparak eleştirilerini ortaya koymuştur (Binbaşıoğlu, 1995: 92).

Baltacıoğlu, söz konusu olan bu eser için:

“Talim ve Terbiye’de İnkılâp’ın neşri bizim memleketimizde faaliyetçilik cereyanının ilk mübeşşiri olmuştur. Bu kitap ilk defa olarak atalet, taaddî, tecrit ve hafıza usullerine karşı isyan ediyor ve faaliyet prensibini temin ediyordu.” demektedir (Aytaç, 1989: 6).

Eser Adı	Basım Yeri	Basım Yılı
Talim ve Terbiyede İnkılâp	İstanbul	1910
Terbiye-i Avam (Halk Eğitimi)	İstanbul	1914
Elişlerinin Usulü Tedrisi	İstanbul	1914
Terbiyeve İman	İstanbul	1914
İlm-i Terbiye Konferansları	İstanbul	1915
İzmir Konferansları	İstanbul	1915
Terbiye İlmi	İstanbul	1916
Türkiye’de Sanayi-i Nefise Tedrisatının Islah ve İnkıfâfına Dair Layiha	İstanbul	1926
Umumi Pedagoji	İstanbul	1930
Hususi Tedris Usulleri	İstanbul	1932
Terbiye (Gazi Eğitim Enstitüsü Projesini de kapsar)	İstanbul	1932
Resim ve Terbiye	İstanbul	1932
İçtimai Mektep Nazariyesi ve Prensipleri	İstanbul	1932
Mürebbilere	İstanbul	1933
Toplu Tedris	İstanbul	1938
Öğretmen	İstanbul	1944
Rüyamdaki Okullar	İstanbul	1944
Pedagojide İhtilal	İstanbul	1964
Maarif Nezareti adına Yayımlanan Usulü Tedris Serisi		
Eser Adı	Basım Yeri	Basım Yılı
Usulü Terbiye ve Tedris	İstanbul	1920
Hendesenin Usulü Tedrisi	İstanbul	1920
Eşya Derslerinin Usulü Tedrisi	İstanbul	1920
Coğrafyanın Usulü Tedrisi	İstanbul	1920
Resmin Usulü Tedrisi	İstanbul	1920
Elişlerinin Usulü Tedrisi	İstanbul	1920

(Kaytancı, 2014: 19)

Felsefe Eserleri

Eser Adı	Basım Yeri	Basım Yılı
Kalbin gözü	İstanbul	1922
Jean Jeacques Rousseau'nun Terbiye Felsefesi	İstanbul	1925
Felsefe (Halk kitapları serisinden)	İstanbul	1938
Büyük Tefsir (Allah Nedir?)	İstanbul	1961

Sosyoloji Eserleri

Avrupa Bizi Nasıl Tanıyor?	İstanbul	1913
Din ve Hayat	İstanbul	1918
Ahlaksızlık	İstanbul	1918
Maarifte Bir Siyaset	İstanbul	1918
İçtimaiyat Nokta-ı Nazarından Terbiye	İstanbul	1924
Tarih ve Terbiye	İstanbul	1933
Sosyoloji	İstanbul	1939
Türk'e Doğru (iki cilt)	İstanbul	1942-43
Batı'ya Doğru	İstanbul	1943
Ziya Gökalp	İstanbul	1966

Estetik Eserleri

Eser Adı	Basım Yeri	Basım Yılı
Demokrasi ve Sanat	İstanbul	1931
Sanat	İstanbul	1934
Tiyatro	İstanbul	1941
Karagöz Tekniği ve Estetiği	İstanbul	1942
Türklerde Yazı Sanatı	İstanbul	1958
Edebi Eserler		
Batak (Roman)	İstanbul	1942
Yalnızlar (Hikâyeler)	İstanbul	?
Sapıklar (Portreler)	İstanbul	?
Kütük (piyes)	İstanbul	1934
Andaval Palas (piyes)	İstanbul	1934
Ölümler (piyes)	İstanbul	1939
İnanmak (piyes)	İstanbul	1939
Kafa Tamircisi (piyes)	İstanbul	1940
Dolap Beygiri (piyes)	İstanbul	1940
Karagöz Ankara'da (piyes)	İstanbul	1940
(Kaytancı, 2014: 19-20)		

3.2.1. Talim ve Terbiyede İnkılâp (1910)

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun kaleme aldığı bu eser eğitime daha modern bir bakış açısı kazandırmak ve yazarın ortaya koyduğu fikirlerin ve yeniliklerin neleri içerdiğini ve onun hayattaki amaçlarını anlamamızı sağlamak amacıyla yazdığı bir eserdir. Diğer yandan da eğitimle ilgili yapılan yanlışları da ortaya koymak olduğu görülmektedir. Belirttiği üzere o dönemde okulda sadece klasik metotla, eski tarz yöntemlerle öğrencileri ezberciliğe iten, onları kolay yoldan memur olmaya iten ve tembelleştiren bir eğitim sistemi uygulanmaktadır (Baltacıoğlu, 1964: 6).

Baltacıoğlu'nun hedefi, yaratıcı "Yeni Adam"ları yetiştirecek yeni bir eğitim sistemi oluşturmaktır. Bu sebeple Talim ve Terbiyede İnkılâp adlı kitabında, geleneksel eğitim ve öğretim

hedeflerini, vasıtalarını, öğretmen anlayışını şiddetli bir biçimde eleştirmekte ve söz konusu zihniyetin ortadan kalkmasını istemektedir. Yine “Pedagojide İhtilâl” adlı eserinde “Benim pedagoji üzerine yazdığım ilk eser, Talim Terbiyede İnkılaptır... (Baltacıoğlu, 1942: 78) Bu eser her şeyden önce zamanın iskolastik, intellekçi talim terbiye anlayışına karşı isyan eden bir çığlıktır. Onun ilk hedefi veya gayesi eski mahalle okulunu yıkmaktır. Bu işi başarmıştır”. Baltacıoğlu’nun pedagoji alanı ile alakalı ilk ürünüm diye belirttiği Talim Terbiyede İnkılâp insan yetiştirme düzeni ile ilgili eğitim sisteminin eleştirel bir bakış açısıyla ele alındığı ve çözüm önerilerinin bulunduğu asrın ve alanının hala baş eseri olarak değerlendirilebilir.

3.2.2. İctimai Mektep. İstanbul (1932)

Bu eser yazarın en temel eseri olmakla birlikte, kendisi eserini tanıtırken şu sözlerle açıklar, “pedagojik inançlarımın kitabı odur” (Baltacıoğlu, 1942: 1). İlk yazdığı kitabında yanlış olan eğitim sistemini eleştirmiş ve bu eserinde eleştirdiği düşüncelerin nasıl düzeltileceği hakkında yeni bir düşünce sistemi getirmiştir. Ortaya koyduğu eğitim anlayışı ile kişilik ve üretken bir sistem üzerinde durarak “İctimai Mektep” denilen yeni bir model inşa etmiştir. Eğitime bakış açısını ortaya koyması bakımından önemli bir kavramdır. Sosyoloji ve psikoloji alanlarında ki bilgileri de kullanarak düşüncesini şekillendirmiştir. Özellikle ortaya koyduğu eğitim sisteminde sosyallığe önem verir ve eğitimin toplumsal bir yapıya bağlı olduğunu, ictimai yönden ise mecburi olduğunu söyler. Eğitimin sosyallik içermesi, bir yandan bütünlük diğer yandan farklılaşmaya neden olduğu için, bu konu iki şekilde ele alabilir: “Biri, cemiyetlerin fertleri arasında elzem olan benzerliği temin eden umumi terbiye, diğeri ise aynı fertler arasında farklılığı vücuda getiren hususi yahut mesleki terbiye” (Baltacıoğlu, 1942: 18). Anlaşılabacağı üzere, eğitimin amacı “bireyi toplumsallaştırmaktır”, yani “ona toplumsal bir kişilik kazandırmaktır.” Bundan da şunu anlayabiliriz eğitim de gaye öğrenciyi sosyalleştirmek ve öğrencinin sosyal bir şahsiyet elde etmesini sağlamaktır. Eğitimle ilgili olmayan her eylemin, sosyal gerçeklik yönünden bir reaksiyon meydana getireceğini Baltacıoğlu vurgular. Bunun nedeni böyle olursa eğer sosyal şahsiyeti olan kişiler değil, hiçbir yere ait olamayan kişiler ortaya çıkar ki bu da istenmeyen bir durumdur (Güngör, 2008: 58).

Eğitim olgusunu Baltacıoğlu’nun İctimai Mektep adlı eserinde beş ana ilke ile temellendirdiğini görüyoruz:

Kişilik İlkesi: Yazara göre, eğitimin amacı hakiki kişiler oluşturup meydana getirmektedir. Eğitimle insanın sadece alan bilgisine malik olmasının yanı sıra konu ile ilgili kişiliği de geliştirmesi gerektiğini belirtir. Örneğin eğitim insana sanatın bilgisini vermekle yetinmemeli aynı zamanda bireyde sanatkâr kişiliği de geliştirmelidir. Yani toplumsal yaşamla ilgili bilgilerin yanı sıra toplumsal kişilik de kazandırmalıdır.

Ortam İlkesi: Baltacıoğlu’na göre en gerçek kişiler ancak gerçek ortamlarda oluşur. İster bahçıvan ister âlim olsun, bunlar ancak gerçek ortamlarında âlim ve bahçıvan kişiliği kazanırlar. Sonuç olarak öğrencilere okullar kişilik kazandıracak ortamlar hazırlamalıdır.

Çalışma İlkesi: Bu ilkenin çok önemli özelliği diğer iki ilkeyi tamamlıyor oluşudur. Buna göre, gerçek kişiler, ancak gerçek ortamlar içerisinde ve gerçek çalışmalarla oluşur. Buna göre okullar, gerçek yaşamın dışında “suni çalışmaların değil, gerçek yaşamdaki “gerçek çalışmaların yeri olmalıdır.

Verim İlkesi: Yazar bu ilkeyi şöyle ifade eder: “Çalışma, verimliliği temel şartıdır. Bir çalışmanın amacı gerçek bir eser, bir verim elde etmektir. Gerçek verimden kastedilen, eserin

sosyal değer taşımasıdır. Terbiyenin mevzuu olan kişi, gerçek bir hayat içerisinde bir çalışma yapacak, muhakkak bir eser verecektir” (Baltacıoğlu, 1942: 35).

Başlatma İlkesi: İctimai Mektep adlı eserinin ilk basılmış halinde hepsi düzenli olarak değil de daha dağınık bir halde görüşlerini belirtmiştir. İctimai Mektep adlı eserinin ikinci baskısında bu ilkeyi daha kapsamlı bir ifadeyle açıklamıştır. Toplu Tedris (1938) adlı kitabında ilk defa bu ilkeyi ana ilke diye belirtmiş ve vurgulamıştır. Eserin ikinci basımında detaylı olarak açıklanır. Bu ilke, “kısa zaman ve dar mekân içerisinde, çocuğu toplumun gerçek yaşamına hazırlamak, yani ona gerçek kişilik kazandırmak için yapılması gerekli ve mümkün olanların nelerden ibaret olmasını belirleyen kaidedir” (Baltacıoğlu, 1942: 29).

Baltacıoğlu bu konuyu şöyle ifade eder: “Çocuklara okul çevresinde yaptırılması mümkün olan hayat tecrübelerinin yekûnu ‘başlatma’ dediğimiz eylemi oluşturur” Ama bu her şey demek değildir diye ifade ederek sözlerini şöyle devam ettirir: “Terbiye bir başlangıçtır. Terbiyenin görevi kişiyi hayata hazır hale getirmektir. Aksi taktirde onun tüm hayatı yaşatmak değildir. Öyleyse pedagoji şu suale cevap vermek zorundadır: Hangi tecrübeler, hangi şartlardır ki, terbiyenin ‘başlatma’ eylemini oluşturur? Bu başlatma eylemi adına okul içinde kurulması mecburi olan ortam, istenecek çalışma, alınacak verim neden ibaret olacaktır? İşte söz konusu problem budur” (Baltacıoğlu, 1942: 40).

Bahsettikleri mevzuların uygulama biçimleri konusunu da şu şekilde açıklar: “...Başlatma fiilini bazı ana faaliyetler üzerine yapmak, gerisini hayata, tecrübeye, şahsi başarıya bırakmak...” (Baltacıoğlu, 1942:41) Hem düzen yönünden hem de birbiri içindeki ahengi yönünden başarılı bir şekilde ele alınmış olan ilkeler o dönem de var olan batı eğitim sistemi baz alındığında onların eğitim sistemine göre daha donanımlı ve daha üst seviyede olduğu anlaşılmaktadır (Güngör, 2008: 58-59).

Baltacıoğlu, Köy Enstitüsü ile İctimaî Mektep modelini karşılaştırdığında, şu çıkarımı yapar: “Benim sosyal okuldaki hedefim ne idi? Sınıfları, saatleri, programları, ezberi, kelime bilgisini ortadan kaldırmak, bunların yerine işlerliği, sosyal gerçek çalışmayı koymaktı. Köy Enstitüleri, bu devrimi tam manasıyla iyice kavrayamadılar. Bugünkü ortaokulu aldılar. Sanat okulunu da aldılar. Ve birbirine yapıştırdılar! Tanzimat ikiciliği, Cumhuriyet devrine kadar süregeldi. Bu ikilik, İctimaî Mektepte aşılmıştır. Bunda birlik ilkesi esastır. Baltacıoğlu, bu konuyu da şöyle açıklar: “İctimaî mektepte, nazari ders, amelî ders diye iki çeşit ders, ikilik yoktur. Yalnız, istihsal vardır. Teorisi de pratiği de onun içindedir” (Güngör, 2008: 58-59).

3.2.3. Toplu Tedris (1938)

Toplu Tedris adlı kitabında Baltacıoğlu “İctimaî Mektep” ilkelerini, ilkokul planına tatbik eder. İlkelerin pratiğe dökülmesi konusunda ve daha net anlaşılmasını sağlamada önemli bir eserdir. Başka açıdan faydası ise verimlilik ilkesinin bu eserde diğer ilkelerden ayrı olarak daha net bir anlatım biçimiyle daha açık bir şekilde ele alınmış olmasıdır. Zaten günümüzde yaşanan ve ortaya çıkan sorunların özellikle ilköğretimde programların hazırlanması olduğunu ve bu ilkenin de ne denli önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Eğitim sisteminde program yapılırken vatanın geleceği ve ilerlemesi bakımından en başarılı ve en verimli olacak program nasıl olmalıysa o şekilde yapılması gerekmektedir işte bu verimlilikle ilgili yapılabilecek bir konudur. Baltacıoğlu’nun öngörüsünün ne denli başarılı olduğunu işte bu önemli eseri olan Toplu Tedris adında ki kitabında görmekteyiz. Ülkelerin kendi yapı ve özelliklerine göre bir eğitim sistemi

oluşturması ile ancak doğru bir eğitim görüşü oturtulabileceği için bu fikirleri desteklemesi bakımından da bu eser önemli başyapıtlar arasında yerini almayı başarmıştır (Güngör, 2008: 60).

3.2.4. Rüyamdaki Okullar (1944)

Ütopya türünde ele aldığı bu eserinde kendi ortaya koyduğu düşüncelerini hayal dünyasını kullanarak bir rüya gibi yazarak ortaya koymuştur. Özgün olarak yazılmış ve kendi kategorisi bakımından dünya çapında ortaya konmuş eserler içerisinde kendine yer edinmiş bir eser olmayı başarmıştır. Yazarın bu kitabında “İçtimâî Mektep” olarak ortaya koyduğu fikirlerin pratiğe dökülmüş halini kendi rüyasında görmüş gibi anlatarak görüşlerini ifade etmiştir. Kendisi bu görüşü şu şekilde ortaya koyar: “Ruhumuzun garip bir gereksinimi olarak düşündüğümüz, kabul ettiğimiz şeyleri aklın diliyle anlatamadığımız zaman akıl dilini bırakıp sanat dilini kullanmaya başlarız. Bana bu rüya kitabını kaleme aldırın neden, işte böyle bir ruh halidir. Bu rüyalarımı dikkatle gözden geçirirseniz, İçtimâî Mektep ve Toplu Tedris adlı kitaplarımda savunmasını yaptığım terbiye ve olgunluk anlayışımın en kişileştirilmiş anlatışını bulacaksınız” (Baltacıoğlu, 1944: 5).

J. J. Rousseau’nun “İtiraflar” adlı eseri ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Yeni Adam gazetesinde “Hayatım” olarak açtığı başlık içerisinde ele aldığı yazılar görüşleri bakımından karşılaştırma yapılabilir. Yazarın görüş ve düşüncelerini daha iyi kavramak isteyenler bu yazıları okuyup incelemesi gerekir.

3.2.5. Pedagojide İhtilâl (1964)

Baltacıoğlu bu eserinde “İçtimâî Mektep” fikrinin hepsini bir arada son defa orta koyar. Yazar, fikirlerini bu kitabında daha net ve açıklayıcı bir şekilde ele alır. Başka bir yönden bakılırsa da diğer bir eseri olan Türk’e Doğru adında ki kitabın da ortaya koyduğu “Milliyet -Kültür Tezi” ve “Pedagoji Tezinin” bir birleşimi olarak fikirlerini belirtmesi açısından da önemli bir eserdir.

Bu birleşim, kitabın önsözünde şöyle ifade eder: “Benim aradığım pedagoji ne Tanzimat pedagojisi ne Meşrutiyet pedagojisi ve ne de Cumhuriyet pedagojisidir. Benim aradığım pedagoji, atom devrine yakışan yaratıcı insanı, yaratıcı Türk’ü yetiştiren yaratıcı pedagojidir.”

Pedagoji de İhtilal adlı eseri İçtimâî Mektep isimli eseri ile kıyaslanırsa bu eserin daha kapsamlı ve düzenli bir şekilde fikirlerin yazıldığı görülmektedir. Baltacıoğlu’nun fikirleri “İnkılapla başlayıp, İhtilalle sona eren” ve ortaya koyduğu eserlerde başka kişilerin görüşlerini aynısı gibi ele almamış her daim kendine özgü fikirleri ortaya koyarak yenilikçiliği elden bırakmamıştır. Diğer eğitimle ilgili görüşler ve eserler ortaya koyan birçok fikir adamıyla yarışabilecek derecede önemli, donanımlı, özgün görüşleri vardır. O dönem de ortaya koyduğu fikirlerin dönemin çok ötesinde olacak derecede başarılı ve günümüzde dahi fikirlerinin ne denli önemli olduğu anlaşılabilecek olan yazar yine de kendi döneminde düşünceleri pek anlaşılamamıştır.

Eğitim konusundaki bugün bile çalışmalarımın aşılamadığına önemli bir delil ise, 1990’ların ikinci yarısından sonra eğitim fakültelerinin tekrardan yapılandırılmasına ilişkin olarak uygulamaya konulmak istenilen yöntemleri içeren kitapları daha 1910’larda ortaya koymasındır. Bilindiği gibi, YÖK ve Dünya Bankası’nın ortaklaşa yürüttüğü bir proje, eğitim fakülteleri öğretmen yetiştirme programlarının 1996’dan başlayarak yeniden tanzim edilmesi çalışmalarını da başlatmıştır. 1998–1999 eğitim-öğretim yılında icraya konulan bu yeni programın önemli olarak kabul edilen yönlerinden birisi, öğretmenlerin rehberlik yeteneklerinin yanında değişik özelliklere

sahip çalışma ve öğrenme melekesi kazandırmasıdır. Buna göre, eğitim fakültelerinde öğrenim gören talebelerin, bundan böyle bir konunun, örneğin tarihin, matematiğin, biyolojinin, müziğin, resmin vb. nasıl, hangi yöntemlerle ilköğretim ve orta öğretimdeki talebelere aktarılmasını bileceklerdir (Güngör, 2008: 61).

3.3. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Felsefi Kişiliği

3.3.1. Toplum Bilim ve Felsefe

Toplumbilim alanına bakışı Baltacıoğlu’nun Ziya Gökalp’in düşüncelerinden etkilenmesiyle başka taraftan ise Bergson’un düşüncelerini de eklenmesiyle ortaya koyduğu düşüncelerle oluşmaktadır. 1922 yılında yazmış olduğu “Kalbin Gözü” isimindeki eserinde Bergson’un kendisine ne denli etki ettiği anlaşılmaktadır. Fakat başka 1919 senesinde yazdığı Kurtuluş adlı yazısında ise Bergson’ ters düşen görüşleri de mevcuttur. 1933 yılında yazdığı “Tarih ve Terbiye” adlı eserine bakacak olursak Bergson ve Durkheim’in zıt düşen fikirlerini uzlaştırma gayretini göstermiştir (Toros, 2022: 14).

Yazarın, toplum kuramlarının tamamının geleneği oluşturan dil, din ve sanattan doğduğunu söyler. Üç kuram bu ulusları bu oluşturmaktadır. Toplumun gerçeği örflerdir ve çevre koşullarının değişmesine karşın devamlılığı sağlamaktadır. Bu fikir çerçevesinde gelenekçilikle (Türkleşme) devrimciliği (Batılılaşma) birleştirmek ister: “Medeniyet için, yani ilim, fen, teknik için Avrupa’ya, Amerika’ya gidelim, fakat kültürde, yani dilde, ahlâkta, sanatta ve hayat anlayışında hep Türk kalalım.” Çünkü ona göre uygarlık akıldan doğan, teknikte yaşayan, ulustan ulusa geçebilen, sosyal tipten sosyal tipe değişen teknik, yöntem, bilgidir vs. uluslararası özelliktedir. Kültür ise ulusal bir kurumdur. “Türkiye ilim ve medeniyet sahasında olduğu gibi sanat sahasında da yenileşmek için ferdî ve münzevi (içe kapanık) hayattan kurtulmak, mütesanitleşmek (dayanışmak), hayatını bütün feyziyle ve aşkıyla yaşamak gerekir. Onun için spor, sinema ve melodram hegemonyası altında ezilen neşriyatımız arasında sanat ve hürriyet harsına (kültürüne) mevki veren mecmuaları hürmetle karşılıyorum”, de. 1934 Ocağında yayımlamaya başladığı Yeni Adam’da savunduğu görüşlerini “Türk’e Doğru” (1942) ve “Batı’ya Doğru” (1943) adlı kitaplarında sistemleştirmeye çalışır. Hükümet tarafından bir ara dergisinin kapatıldığını, 1964’te yayımlanan “Pedagojide İhtilâl” kitabı için, kitabın adındaki “ihtilâl” sözcüğünden dolayı Ankara Savcılığı’nca soruşturma açıldığını da ifade etmek gerekiyor (Toros, 2022: 14-15).

Üstede belirtildiği üzere, İsmayıl Hakkı düşünce yapısında farklı evrelerin olduğundan bahsetmiştir. Fakat ömrünün son demlerinde “din kurumu” na verdiği değerden dolayı halkın kullandığı dilin içerisinde var olan dini sözcükleri, edebiyatımızda var olan sözdizimine ve sade bir dile önem vermiş ve Kur’an-ı Kerim’i çevirisi yapmış (1957) bunun yanı sıra “Allah Nedir? (Büyük Tefsir)” isiminde bir eser ortaya koymuştur. (1961)

Felsefe adındaki eserinde Baltacıoğlu, felsefe alanına ilişkin fikirlerinin hepsinin bir arada topladığı söylenebilirken diğer yandan felsefe ile ilgili kendi çıkarımları ile ilgili düşünceleri yer alır. 1938 senesinde yazdığı ve ders kitabı anlatış tarzıyla ortaya koyduğu bir eserdir.

Sözü geçen bu eserinde farklı farklı felsefe düşüncelerinden kısaca bahseden İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, fikirlerinden ilham aldığı Bergson’un felsefe ile ilgili düşüncelerini şu şekilde anlatmıştır:

“...Bergson felsefeyi metafizik olarak anlıyor ve onun varlığını kabul ediyor. Sonra onun mevzuunu, metodunu gösteriyor ve insan için metafiziği hakikate varmanın bir imkân olduğunu söylüyor”. Baltacıoğlu, Bergson'un felsefe anlayışının en özgün ve kendi zamanının gereksinimlerini en iyi karşılayan anlayış olduğunu vurgulamıştır (Baltacıoğlu, 1938: 8).

Felsefe denilince, “...ilmin verilerine dayanarak kâinat ve tekâmül muammasını aydınlatabilecek ışığı saçan insan düşüncelerini, sistemli düşünceyi...” (Baltacıoğlu, 1938: 9-10) anladığını bildiren Baltacıoğlu, felsefenin yaşamdaki ve toplumdaki rolünü temellendirmek üzere şu iki ana görüşten yola çıkmıştır: 1. En ilkel insan bile, bilerek yahut bilmeyerek felsefe yapar. Kindi ile benzerlik; 2. Felsefenin gelişimiyle toplumlar ilerler, bilim ve felsefe etkinlikleri birbirini besleyerek gelişimi arttırır" (Baltacıoğlu, 1938: 11).

Baltacıoğlu'na göre felsefeyi ne olmadığı ne olduğu ne olabileceği, onun tarafından, bilimle farklılıklar göz önüne alınarak, maddeler şeklinde şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Konu olarak felsefe şüphe ve hayal gücü değil, hakikattir;
2. Gerçeğin bölümlerini inceleyip bize öğreten şey bilimdir. Bilimin gayesi (ergesi)"⁵ gerçekleri somut bir şekilde görüldüğü gibi açıklamaktır;
3. Felsefenin lüzumu gerçekliğin anlamını anlamak, gerçekliği oluşturan ve var olanları parça olarak değil de varlığı bir bütünlük gibi kavramaktır;
4. Felsefe, bilimin bir araya getirdiği bütün bilgileri toplar, daha sonra topladığı bu bilgileri gerçekliğin tamamını kavramak için kullanır; madde nedir, can nedir, ruh nedir, toplum nedir gibi sorulara cevap arar;
5. Kendine düşen vazifeyi yapmak için Felsefe sezgiye (intuition, hats) başvurur. Felsefenin gayeleri; farklılıkları uyum içerisinde uyumlu yapmak, parçaları bir araya getirmek, hakikate organizma gibi bakmaktır" (Baltacıoğlu, 1938: 12-13).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun kullandığı kavram “ilimdir”; fakat felsefe ile kıyaslamalarında, daha çok günümüzde 'pozitif bilimler olarak bilinen bilgi alanlarına işaret ettiği anlaşılmaktadır; bu yüzden yazıda bilim' teriminin kullanılması uygun bulunmuştur.

'Filozof kimdir?' sorusuna felsefi bir tarzla yanıt veren İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'na göre: "halkın “feylesof” dediği kişi, pratik bilgileri değil, teorik bilgileri arayan kişidir”. Teorik anlamda bilimin işe yaradığını bilen yazar, iki çeşit teorik bilgi kıyasında şu farkı görmüştür: Teorik bilgiyi bulmaya çalışan bilim adamları için bu bilgi durağan halde bir bilgidir. Bu da bazı yönleriyle benzerlik taşıyan türden bir bilgi çeşididir. Ama filozofun bilgide aradığı özellikler; bütünlük, özgünlük, birliktir yani “keyfiyet” ön plandadır. Bu farkların olmasına karşın Baltacıoğlu, felsefeci olmak için bilim adamının önünde duran herhangi bir engel bulunmamalıdır diyerek fikrini beyan etmiştir (Baltacıoğlu, 1938: 20-22).

Bir düşünce adamının kendini geliştirebilmesi için özgür bir çevre oldukça önemli bir unsurdur. Çünkü özgür bir çevrede ancak düşünür kendi düşüncesini ortaya koyabilir, sistemli bir şekilde bir araya getirerek kendini ifade edebilir görüşünü savunan Baltacıoğlu, bu noktada Kant'ı misal olarak vermiştir.

Bilim ile felsefeyi tek başına bağ kurmak yerine sanatla da ilişkilendirmek isteyen İsmayıl Hakkı, filozofun da aslında bir yönden sanatçı olduğunu düşünür. Onun düşüncesine göre sanatçı nasıl bir hayali ortaya koyuyorsa, filozofta düşünceleri ortaya koyar (Baltacıoğlu, 1938: 21).

⁵ Baltacıoğlu'nun Felsefe'de 'amaç', 'erek' gibi terimlere karşı kullandığı terim budur

Felsefenin başlıca ilgilendiği problemler, Baltacıoğlu'na göre, iki temel başlık altında incelenebilir: 1. Bilgi Sorunu, 2. Varlık Sorunu. Bu problemlerin ifade edildiği kısımlar, hem Felsefenin toplam hacminin dörtte üçü gibi bir ağırlıkla kitapta yerini almakta, hem de bu yazıda Felsefe adlı esere yapılan vurgunun temelini oluşturmaktadır. Baltacıoğlu, bilgi sorunu kapsamında, insan bilgisinin değer ve sınırlarının masaya yatırıldığını, bilginin doğruluğu, iç ya da dış algı yoluyla bildiklerimizin doğru olup olmadığı, bilimin doğru bilgi verip veremeyeceği, şeylerin özünün ne derece bilinebilir olduğu gibi problemlere cevap arandığını ileri sürmüştür. Yine Baltacıoğlu'nun yaklaşımı çerçevesinde, varlık sorunu, kendi içerisinde, 1. Madde, 2. Yaşam, 3. Ruh, 4. Eylem ve 5. Allah olmak üzere beş alt başlık altında sorulan çeşitli sorulardan örölü bir bütünlük oluşturur. Bu başlıklardan ilk ikisi, Baltacıoğlu'nun 'kozmoji' olarak da andığı alanlara ilişkin sorular sorar; örneğin, 'özellikler dışında değişmeyen, hep kendisi kalan bir şey, asıl töz var mıdır?', 'madde nedir?', 'yaşam maddenin bir biçimi ya da bir niteliği midir?', 'yaşam bir mekanizma mıdır, dinamizm midir?', 'töz, mutlak ya da şey olarak yaşam nedir?', bu kozmojik nitelikli araştırmalarda yanıt aranan başlıca sorulardır". Baltacıoğlu, ruh söz konusu olduğunda, bu kez töz, mutlak ya da şey olarak ruh nedir?', 'madde ile ruh arasında nasıl bir ilişki vardır?' sorularına; davranış kapsamında 'töz, mutlak ya da şey olarak eylem nedir?', 'davranışlarımız özgür müdür, belirlenmiş midir?', 'istenç nedir?', 'kader nedir?' sorularına; Allah söz konusu olduğunda ise, 'İlk yaratıcı neden olarak Allah nedir?' sorusuna dikkat çekmektedir (Baltacıoğlu, 1938: 28-30).

Felsefede Baltacıoğlu, bilgi sorununu, 1. Bilginin kökeni, 2. Bilginin değeri ve 3. Doğruluk (Hakikat) sorunu olmak üzere üç temel başlık olarak irdelemiş, bilgi sorunu kapsamında sorulan ana sorunlara tavsiye edilen çözümleri, öğretileri temel alan fakat her bir öğretinin başlıca temsilcisi sayılan felsefecileri de es geçmeden açıklamaya gayret etmiştir. Örneğin, Baltacıoğlu, akılcılığı ('rasyonalizm'), "aklın tecrübe ile alakası olmadığını kabul edenlerin doktrini", deneyciliği ("anpirizm") ise "aklın tecrübe mahsulü olduğunu kabul edenlerin doktrini" olarak tanımladıktan sonra, akılcılığı kendi arasında 'inneizm', 'Kartezyanizm' ve Apriorizm', deneyciliği ise yine kendi arasında 'Sansüalizm' biçiminde ayırmış ve her bir başlığın temelde neyi savunduğunu ve ilişkili olarak gösterildiği felsefe sorununa ne gibi çözüm önerdiğini, yer yer filozof isimleri vererek, bazen de konuyla alakalı seçtiği filozofun/filozofların yaklaşımlarını özetleyerek açıklamaya çalışmıştır. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, bu söylem biçimini, bilginin doğruluk ve değer problemi bağlamlarında da sürdürmeye çaba göstermiştir. (Baltacıoğlu, 1938: 33-62).

3.3.2. Eğitim-Pedagoji

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'na göre terbiye, şahıslarda bir kişilik oluşturma işidir (Baltacıoğlu, 1332 :137). Eğitim, kişilerin fıtratlarında olagelen hafıza, zekâ vb. özelliklerinin yanında kişide var olan yetenekleri geliştirmek, onu hayatta başarılı olabilecek şekilde yetiştirmektir (Baltacıoğlu, 1329: 10). Kısacası eğitim, insanları hayata kolayca uyum sağlayacak bir şekilde donanımlı bir eğitimle yetiştirmektir (Tozlu, 1989: 104). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun deyiimiyle "Terbiyenin görevi insiyak yaratmak etmek değil yaratılmış insiyakları ortama uygun hale getirip uygulamaktır" (Baltacıoğlu, 1332: 104). Ona göre her dönemin eğitim amaçları farklıdır. Doğal olarak yirminci yüzyılınkilerde farklı olmalıdır (Baltacıoğlu, 1332:10). İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Talim ve Terbiye'de İnkılâp adlı kitabında eğitimin amacını da şöyle açıklamaktaydı:

"Günümüzde yaşamak azminde bulunan bir milletin, bir kurumun, bir toplumun, çocuklarının eğitim-öğretimde yalnız bir gayesi olabilir, bu gaye onları hayata hazırlamaktır" (Baltacıoğlu, 1329 :8). Asıl olan "Mektep için mektep" değil, "Hayat için okuldur". Daha sonra

yazdığı bir diğer makale de ise yeni dönemde okulların, derslerin daha gerçekten ve hayattan yana olması gerektiğini belirtmekteydi (Baltacıoğlu, 1332:12).

Ülkemizde var olan “Eğitim Reformu” veya “Reformcu Eğitim” adıyla bilinen akımların önemli temsilcisi Baltacıoğlu olmuştur (Aytaç, 2006: 41-156). Kendi yaşadığı dönemde Köy Enstitüleri’nin ortaya çıkmasından sonra üretici eğitim görüşlerini ortaya koyan ilk fikir adamı da o’dur (İnan, 1978: 16). Diğer taraftan “İçtimai Mektep” adlı kitabında ortaya koyduğu fikirler ve eğitim ile ilgili görüşleri Köy Enstitülerinin ilham aldığı bir eser olduğu da bazı kişiler tarafından ifade edilmiştir (Kırby, 2000: 5). Kendisi talebelerin “Müstahsil şahsiyetini” ortadan kaldırmaktansa tam tersi onların bu şahsiyetlerinin daha iyi yönde geliştirilerek daha iyi seviyeye getirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Baltacıoğlu, 1939: 81).

Baltacıoğlu iman kavramını kullanırken daha çok içerik olarak seküler bir bakışla ona göre iman; bilinçli, hırslı, azimli, heyecanlı ve enerjik anlamına gelmektedir (Öztürk, 2008: 231-232). İşte bu kavramlar bir kişide olmayınca o kişiler geleceği bina ederken bir katkı sağlayamazlar.

Yaparak yaşayarak öğrenme modelini ön planda tutan Baltacıoğlu, soyut olarak elde edilen bilgilere de itiraz etmiştir. Onun için tiyatroyu eğitimin içinde olması gereken önemli bir yardımcı olarak görmüş ve önemsemiştir. Okullarda eğitim verilirken tiyatro muhakkak işin içinde olmalıdır. Fakat eğitimde kullanılan tiyatro da öğrencilerin yeteneklerinin olup olmaması konusu önem arz etmemeli ve kostümden, hazır yazılmış metinlerden ziyade öğrencilerin özgün olarak kendi istedikleri doğaçlama roller ortaya konulmalıdır. Bu sayede eğitimde öğrencinin şahsiyeti ve üretkenliği ortaya çıkar. Hem vatanına olan düşkünlüğü artar (Şener, 1978: 24-25) hem de ülkesini seven bireyler yetişmiş olur (Baltacıoğlu, 1329: 12).

Farklı konularda olduğu gibi İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, tiyatro konusunda da milli ve özgün olmaktan yanadır. Bu konuda Nurhan Tekerek’in, “Tiyatromuzun Modern Tiyatroyla Kesişmesi Yolunda Gelenekselin Önemi ve Baltacıoğlu’ndan Bir Deneme: Kafa Tamircisi”, adlı yapıtına bakılabilir. (Baltacıoğlu, 1332: 213) O, günlük hayatta çocukların oynadığı oyunların da eğitime faydalı olacağını düşünmekteydi fakat geleneksel olarak ailelerin uslu uslu oynayın yaklaşımına karşı çıkmaktaydı. Oynanan oyunların “yaramaz ve faal” olarak oynanması gerektiği düşüncesindeydi. Örneğin o tarihlerde Osmanlı da pek yaygınlaşmamış olan, İngilizlerin oynadığı futbolu vermekteydi. Ona göre bu oyun eli, kolu, bacağı ve kafayı hatta “Bütün aksam-ı bedeniye”yi” çalıştırmaktaydı. (Baltacıoğlu, 1329: 59).

O dönem de var olan eğitim uygulamalarının değişmesi ve gelişmesinin önemi üzerinde duran yazar eğitimin daha özgün ve daha yeniliğe açık olması gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun nedeni o dönemde var olan eğitim anlayışının klasik ezber metotlar kullanılarak yapılması, yenilikten uzak, öğrenciyi ezber itip tembelleştiren ve ilerlemesini yavaşlatan bir sistem olmasıdır. O da bundan dolayı hep bu eski düzeni yıkmaya çalışmış daha modern bir eğitim sistemi inşa etmek için çabalamıştır.

Eğitim de en fazla öğrenciye katkı sağlayan ve etkileyen öğelerin aile, çevre ve fiziki ortam olduğunu belirtmiştir. Yazara göre öğrenciye etki eden en önemli öğenin ise aile olduğunu söylemiştir. Öğrencinin okul başarısını çoğaltmak için okulların sabah olmasındansa gece yatılı olmasının öğrencileri daha fazla başarılı kılacağı görüşünü savunmuştur (Baltacıoğlu, 1332: 141).

Baltacıoğlu bir ülkenin ilerlemesinin en önemli unsurunun eğitim olduğunu söylemiş, erkek öğrencilerin eğitim görmesinin tek başına yeterli olmayacağını kız öğrencilerinin de iyi bir eğitimden geçerek sisteme dahil edilmesiyle ancak en kapsamlı ilerlemenin olacağını belirtmiştir. Sadece el sanatları, ev yönetimi gibi mevzularda kızların eğitilmesinin eksik olacağını bunun yanı

sıra çocuklarının yetiştirilmesi ve onlara kişilik kazandırılması gibi konularda da eğitilmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Kadınların da eğitim alabilmeleri konusunda önemli girişimlerde bulunan Baltacıoğlu, kız öğrencilerin de eğitim görecekleri İnas Darülfünunu adlı üniversitenin kurulmasında da önemli katkılarda bulunmuştur. O dönem de kızların erkek öğrencilerle bir arada karma bir eğitim görmelerinin yanlış olduğu üzerine fetva verilmiş olsa da İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu o dönemde Edebiyat Fakültesi müderrisleri görevindeyken kız ve erkek öğrencilerin bir arada okuyabilecekleri konusunda karar almıştır (Ülken, 1998: 204).

Ayrıca verdiği konferanslarda ve eserlerinde özellikle şu konuların altını çizmiştir:

1. Her şeyden evvel eğitim milli olmalıdır.
2. Eğitim ortaya koyucu özellikte olmalıdır.
3. Eğitim, olumlu ve maddi olmalıdır.
4. Eğitim dünyevi olmalıdır.
5. Eğitim kişisel olmalıdır.
6. Bütün eğitim-öğretim kurumlarında tarıma yer verilmelidir (Baltacıoğlu, 1331: 27-33).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, eğitimi tanımlarken şu öğelere de yer vermektedir:

1. Çocuğun içinde bulunduğu ortam,
2. Çocuğu bu ortama uyumunu sağlayan mürebbi,
3. Mürebbinin ortam hakkındaki telakkisi
4. Mürebbinin kullandığı vasıtalar (usul)
5. Ortamın ve mürebbinin tesirini alan çocuk (Baltacıoğlu, 1339: 10).

İsmayıl Hakkı eğitimle ilgili görüşleriyle, alışılmışın dışındaki fikirleri ile başka düşünürlerden farklı düşündüğü konuları şöyle ifade etmek gerekir:

1. Kişilerin yeteneklerini değil bütün kişiliğini değiştirmelidir eğitim sistemi.
2. Bir kişiliğin oluşması ancak hakiki bir ortam ve hakiki bir çabalamayla meydana gelirler.
3. Eğitim verilen yerlerde hakiki gayretlere dayanan üretken bir eğitim verilmeli, yapay el sanatlarına dayanan bir eğitimden uzak durulmalıdır.
4. Eğitim kurumları olan okullar sosyal olduğu için demokratik bir sisteme buluşturulmalıdır (Aytaç, 2006: 100).

3.3.3. Sanat- Estetik

Sanat ve estetik konularına İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu bir sanatçı ya da denemeci gibi değil de düşünür tarzı bakış açısıyla bakmıştır. Fikir ve gözlemlerini açıklarken çözüm yolları da tavsiye etmeye ve bunları sistemleştirmeye çalışmıştır. Sanat ve estetik konularındaki fikirlerini özellikle “Demokrasi ve Sanat” (1931), “Sanat” (1934), “Türklerde Yazı Sanatı” (1958) adlı eserlerinde ifade eder. Bunlardan “Sanatın Estetik, Yaratma, Türk Sanatı, Dil, Edebiyat, Temsil, Müzik, Resim, Mimarlık, Tezyini Sanat, Şehircilik başlıklarını taşıyan ön bir eserden (bölümden) oluştuğunu belirtirsek, onun hemen her konuda fikir ileri sürmüş bir kimse olduğu anlaşılır.

Baltacıoğlu’na göre sanatçı, dış dünyayı zeka ve elle meczeden bir kişidir; Sanatçının aradığı şey bu dünyanın kanunları değil, anlamıdır. Hâlbuki dünyada bu mana yoktur; dünya kendi kurallarına bağımlı, insanın görüşlerinden habersizdir. Evrene bu anlamı veren sanatçının kendisidir. Demek ki sanat eseri “evrenin anlamlı bir biçimde görülmesi demektir. Sanatçının görevi evreni doğru görmek değil, anlamlı, yani güzel görmektir. Niçin böyle görüyor? Gizli, kaçıcı duygularına bir kalıp yapmak, güzellik denilen anlamlı evreni ortaya çıkarmak için. Sanatçı renk,

ses, göz denilen maddeleri gerekser. Yazarımız yenilikçi bir Türk sanatına olan inancını şu şekilde özetler: Bir millete ait olan sanat ancak kendi motif ve özgünlüğünü ortaya koyarak kullandığı yöntemlerle diğer milletlerin teknik ve özelliklerini almadan yapılandır. Eğer diğer ulusların sanatsal özelliklerini kullanacaksa o özelliklere yeni bir şekil ve özgünlük katarak yeni bir tarzla ortaya koymalıdır. Sanatın bir değer kazanabilmesinde en önemli amaç özgünlüğünü ve yaratıcılığını kaybetmemesidir. Türklerin ortaya koyduğu sanat ve estetik onun bildiği sanatların içinde en benzeri olmayan değerli bir sanattır. Bunun nedeni ne kadar diğer eserlerden etkilense de kendi çapında özgün ve yenilikçi bir sanat anlayışımız vardır. İşte bu özellikler hiçbir ülkede bulunmayan nadide ve kendi ulusal değerlerini kullanan, ilim ve geometrinin kullanılmasındansa kutsalı içine alan, Türk sanatı yıllar önce antinaturalist bir özellikte ortaya konulmuştur. Bizim sanatımız maksatsız bir şekilde ele alınmış olsaydı Türk sanatının ne denli özel bir sanat olduğu anlaşılacaktı (Toros, 2022: 14).

4. İSMAYIL HAKKI BALTACIOĞLU'NUN İDEAL EĞİTİM SİSTEMİ: RÜYAMDAKİ OKULLAR ÖRNEĞİ

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı kitabı ütopya türünde yazmış bir eserdir. Bu eserinde İçtimai Mektep adlı kitabında bahsettiği eğitim modelinin rüya şeklinde, daha somutlaştırarak ortaya koyduğu ve bu fikirleri rüya yoluyla anlattığı bir eserdir. Bu eserinde gerçek bir rüya görmemiş ama eğitimle ilgili olmasını istediği konuları rüya yoluyla anlatmış ve kendi düşüncesiyle rüyaları oluşturmuştur.

Bazı kişiler tarafından gerçekleşmesi ihtimali olmayan bir tutumla değerlendirilip ütopya olmadığı öne sürülmüş olsa da bazı fikir adamları tarafından ise gerçekleştirilebilen yönleri olduğunu ve ideal bir toplum düzeni ortaya koyması bakımından da ütopya olabileceği görüşüne varmışlardır.

Bu eser, Baltacıoğlu'nun yaşadığı dönemde var olan eğitim sisteminin sorunlarını eleştirmek ve çözüm önerileri sunması bakımından önemli bir eserdir. Gördüğü yedi rüyada eğitimle ilgili olmasını istediği eğitim modelinden hikayeleştirerek bahsetmiş ve eğitime yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Yazarın bu yedi rüyasında ortaya koyduğu eğitimle ilgili görüşler, okul-sınıf, öğretmen, öğrenci, öğretim ilke ve yöntemleri, sınav, yönetici gibi başlıklar altında yorumlanarak anlatılmıştır.

4.1. Okul- Sınıf

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini Okul-Sınıf başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

-Hah, işte bir Dershane!

Hemen yaklaştım ve kapısının önündeki levhayı okudum: “Öğrenmek, düşünmek ve duymak hep yaratmak için.”

“Burası büyük ve aydınlık bir salon. İçinde yüzlerce masa var, her masanın üzerinde perger, tüp, şişe, terazi, mikroskop gibi aletler, diksiyonerler, kitaplar var” (Baltacıoğlu, 1944: 7).

Yazarın hayalini kurduğu okulda birçok salon bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin farklı alanlarda da çalışma yapmaları için imkanlar tanınmıştır. Bunun yanı sıra eğitim verilirken kullanmaları için her türlü materyal desteği sağlanmış ve öğrencilerin kullanımına sunulmuştur.

“-Peki ama, bu tohumları ne yapacaksınız?”

Cevabını hemen verdi:

“-Okulun deneme tarlasına dikeceğiz” (Baltacıoğlu, 1944: 8).

Okulda birçok eğitici kol bulunmaktadır, bunlardan biri de bahçıvanlar koludur ki o kola ait bir de deneme tarlası vardır. Bu tarlada görev yapan bahçıvanlık öğretmeni de bulunur. Bunlarda gösteriyor ki her bölümde alanında hakim eğitimcilerle öğrencilerin hem pratik hem teorik birçok bilgiyi öğrenmelerini ve uygulamalarını sağlayan bir eğitim modeli sunmaktadır.

BEN: “Küçüğün gül yetiştirmek, yeni çeşitler icat etmek hakkında bildikleri bana hayret verdi.”

ÖĞRETMEN:” Hepsi bu kadarını yapmaya mecburdurlar, başka türlü, okulu bitirmiş olmazlar” (Baltacıoğlu, 1944: 10).

Öğrenciler kendi kademesine uygun olan ve bilmeleri gereken her türlü konuyu bilmeleri gerekmektedir. Eğer bu bilgileri öğrenmezlerse okulu bitirmeleri söz konusu olamamaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki okulda diploma alıp eğitimi tamamlamak ve sınıf geçmek için bir eğitim

sistemi içerisinde ki kurallara uygun olarak öğrenmeler gerçekleştirip ancak eğitim tamamlanabilmektedir.

“-Bu resimleri görüyor musunuz; bunlar sanat okullarında sanatkâr yetiştirecek çocuklara sanat öğretmek için yaptırılan resimlerdir” (Baltacıoğlu, 1944: 12).

“-Burası dersane mi ya? Burası bir mezarlıktır. Burada geçen nesillerin terbiye, usul, teknik, faaliyet, centre d'intérêt uğurunda can veren ruhları, kafaları gömülüdür. Onlara karşı gösterdiğimiz özen, her cemiyette ölümlere karşı gösterilen saygıdan başka hiçbir şey anlatmaz” (Baltacıoğlu, 1944:13).

Okul geleneksel ve klasik eğitim modeline karşı bir tutum sergilemektedir. Geçmişte var olan terbiye, usul, teknik, faaliyet onlar için bir ölüden farksız zamana uymayan yenilikten uzak bir eğitim olduğu için kendileri bu geleneksel bakış açısından uzak daha modern zamana uygun ve öğrenciye göre bir eğitim modeli benimsemiştir.

Eşyaya yaklaştım. Aman ne güzel şeyler vardı. Size birkaç tanesini söyleyeyim. “İşte şu mukavva fener ne kadar da ince kesilmişti. Ya şu bir metre uzunluğundaki vazanın üzerindeki çini nakışları ne parlak! Hele tahta rakkasa hayran oldum. Hele, hele şu teneke kürekler, telden yapılmış beller, mukavvadan saat mahfazası, kâğıt tabaklar gerçekten şık şeylerdi. Lüleci çamurundan yapılan yazı takımını da çok beğendim” (Baltacıoğlu, 1944: 14).

Okulda sadece nazari ilimler ile eğitim verilmediğini, ayrıca sanatında ön planda olduğu öğrencilerin her türlü yeteneğinin ortaya çıkarıldığı ve yeteneklerine göre de alanlara yönlendirildiğini görmekteyiz. İleri ki eğitim hayatlarında sanat okullarında sanatkâr yetiştirmek amacıyla temel eğitimi bu okulda vererek sanat okullarına hazırlık yapılan bir eğitim sistemine sahip olan bir okuldur.

- *“... Meselâ şu vitamin meselesi, eski okul çocuklarının kafasında sade ezberlenmiş bir mefhum, bir ölü fikirdir. Halbuki bizim çocuklarımızın kafasında bu vitamin hayata karışmış, kullanılmış, anlaşılmış, yaşanmış bir gerçektir. Çünkü Gerçek Okulu'nda vitamin hayat şartlarıyla hayat mahsulü olarak öğrenilmiş bir diri fikir olarak kalacaktır”* (Baltacıoğlu, 1944: 19).

Yazar kitabın birçok yerinde okulun her konuya gerçekçi bir tavır ve bakış açısıyla yaklaştığını ve eski eğitim sisteminin ezbercilikten, asosyal bireyler yetiştirmekten ileriye gitmediği konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Fakat kendi hayalini kurduğu okul sistemi ezbercilikten uzak daha gerçekçi ve sosyal bir hayata uygun olan okul türüdür.

“...Şimdi Hayat Okulu'nun çiçek bahçesindeyiz. Bu bahçe herhangi ilkokul bahçesinden daha büyük değildi. Bunu gördükten sonra onun söylediği sözler beni büsbütün şaşırttı. O diyordu ki: Bu ufaklık bahçeyi görüyor musunuz? İşte bu toprak parçası burada gördüğünüz yüzlerce çocuğa öğle yemeğini yediren parayı getirir” (Baltacıoğlu, 1944: 20).

Okul sadece bilgiyi veren bir kurumdan ziyade uygulama bahçeleri olan ve bu bahçeden farklı metotlar kullanarak az alandan çok fazla ve kaliteli ürünler çıkarıp o ürünlerden elde ettikleri gelir ile öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Bu da gösteriyor ki bu okul kendi kendine yetebilen ve üretken olabilmeyi başaran üretirken de öğreten ve öğrendiklerini hayatlarında uygulama kapıları açan bir okul olmayı başarmıştır.

“Ben bunu duyunca hem şaşırdım hem de dosyanın başka taraflarını daha büyük bir hırsla karıştırmaya başladım. Öyle notlar gördüm ki akla hayret verir. Alıştığımızdan apayrı bir insan yetiştirme tekniğiyle karşılaştım. Kendi kendime düşünüyordum: biz de kimya, nebatat, fizik tahsil ettik; fakat kafamızda yorgunluklarından başka hiçbir şey kalmadı. Eşyayı insan ve sosyete için bu kadar faydalı bir şekilde incelemek ve öğretmek imkanını bu okul bulmuş” (Baltacıoğlu, 1944: 27).

Yazarımızın rüyasında gördüğü okul onu yine hayretler içerisinde bırakacak kadar donanımlı, öğrencileri öğrenmeye, incelemeye ve araştırmaya sevk eden her türlü konuda üst düzey bilgi veren sistemli bir okul olmasıdır. Yine o dönemde var olan eğitim sistemine de bir eleştiride bulunarak dönemin eğitim sisteminde var olan sadece bilgilerin ezberletildiği ve zamanla kullanılmadığı için unutulmuş, kafada yorgunluktan başka bir şeye yaramayan bir öğrenimin olmasını da yanlış bulduğunu ima etmiştir.

“Önce bu kadar kuvvetli hocanın bu kadar iyi talebesi olur dedim. Sonra düşündüm: Çocuğa bu inkişafı veren yalnız hocasının bilgisi değil, metodu, tekniğidir. Bu okulda çocuk yaratıcılığa sevk ediliyor. İşte başarımın asıl sırrı bu!” (Baltacıoğlu, 1944: 30).

Yazarın eserde bahsettiği okulda başarılı birçok öğretmen vardır. Bu sayede öğrencileri başarıya ulaştıracak yöntem ve teknikler kullanılarak öğrencilerin daha üstün meziyetlerle donatılması sağlanmıştır. Öğrenciler yaratıcı ve özgün bir eğitim sisteminden geçiyor ve gelecek nesiller daha başarılı bir hale getiriliyor. Bu da eserde bahsedilen okulun başarısının en önemli sırrıdır.

“Bunlar yemek sofralarına oturmuş okul öğrencileriymiş. Ne garip bir âdet bu da! Hep 10 metre uzunluğunda ütü sıraları! Her iki tarafında altışar kişi alır bahçe kanepeleri! Sonra bu upuzun masaları bütün salonun uzunluğunca yan yana dizmişler. Görünüşü pek heybetli, fakat bir yemek salonu muaşeretine hiç te uygun değil” (Baltacıoğlu, 1944: 34).

Yazarımız bu defa rüyasında Van gölü kıyısında iki milyon lira harcanarak yapılan büyük bir okulu ele almıştır. Okulun sadece eğitim sistemini, öğretmenlerini, sınıflarını değil yemekhanesinin de nasıl olması gerektiğiyle ilgili de yorumlama da bulunmuştur. Bu okulun yemekhanesinin hiç te bir okula uygun olmadığını belirtiyor. Çok kalabalık olan bu okul yemekhanesinde yan yana uzun kanepeler ve masaların birleştirilerek dağınık ve iç içe olması yazarı rahatsız ediyor.

“Kalkın, ayağa kalkın, bu masaları dörder köşe, daha ufak sıralara ayırın!” (Baltacıoğlu, 1944: 35).

“... Şimdi herkes yerli yerinde. Her masada 4 kişi var. Bu dört kişiden biri, bazan bir muallim, yahut idare adamıdır. Ben de bazı gençlerin daveti üzerine onların masalarına oturmuşum. Ben yemekhaneye girdiğim zaman sofralara yemek taşıyan cellât gibi adamlar da görmüştüm. Bunlar yemekhane hademesiymiş. Koca saçlı, koca bıyıklı, göğsü bağı açık ve üstü başı kokan adamlar! Onları da kaldırtmışım. Her masanın tabiatıyla yaşça en küçük arkadaşı servis yapıyor.”

“...Bir aralık ruhani bir müzik yemek salonunu kaplayıyor. Yemektekiler bu canlı ve idealist müziğin tesiri altında idiler” (Baltacıoğlu, 1944: 36).

Okulun kalabalık ve iç içe olan altışar kişilik masaları dörder kişilik belli bir düzene göre yerleştirilmiş bir hale getirilmesini isteyen yazarımız burada da düzenin önemine vurgu yapmıştır. Okullarda bulunan yemekhanelerde görev yapan hademelerinde dağınık ve ortama uygun olmayan hallerini de eleştiren yazarımız yaşça en küçük olan öğrenciyi de görevlendirerek öğrencilerin sorumluluk sahibi olmasını sağladığı gibi o işine uygun olmayan hademelere de gerek olmadığını belirtmiştir. Yemek salonunda öğrenciler için sakın bir müzik seçilerek ortama bir farklılık ve daha sakın bir hal getiriliyor. Daha önceki o gürültünün yerini müzik alıyor.

“Resim haneniz nerede?”

Çocuk dedi ki:

“Eğer siz Açık hava Mektebin' in resim metotlarını öğrenmek istiyorsanız her şeyden önce biliniz ki burada ne resim dershanesi, ne de belli başlı, klasik anlamda bir resim dersi yoktur.

Burada resim, ders olarak değil, lüzum ve ihtiyaç üzerine iş olarak yapılır” (Baltacıoğlu, 1944: 40).

Yine okulun ne kadar özgürlüğe açık ve ne kadar öğrencilerin rahat çalışacağı bir ortam olması gerektiği dikkat çekmektedir. Okul dediğimiz sadece dört duvardan oluşan klasik bir okul değildir, sanatın icra edildiği açık bir alanında olması gerektiğinin örneğidir bu sözler. Öğrenci kendi özgün düşüncelerini Açık hava mektebinde duvarlara özgün resimler çizerek düşüncesini görsele dökerek anlatıyor.

“Bir marangoz atölyesine girdik. Bir köşede on altı yaşlarında bir oğlan masanın başına oturmuş, önündeki alafranga kovanın resmini çiziyordu. Kız: ”

“-Bu okulda resmin her türlü var, tabiatan, ezber, mihanikî, tezyinî... resim. Çünkü bu okul tam insanı yetiştirmek istiyor, yetiştiriyor da, dedi” (Baltacıoğlu, 1944: 41).

Yazarımızın bahsettiği okulda resmin her türlü hali bulunmaktadır. Sanatın her çeşidinin kullanıldığı insanın her manada her alanda başarılı olabildiği tam anlamda bir eğitimle donatılıp hayata hazırlandığı bir eğitim sistemine sahip donanımlı bir okuldur söz etmiştir. İşte gerçek manada bir okul böyle donanımlı hayata hazır öğrencilerin olduğu, her türlü donanıma ve yeniliğe açık bir okul olmalıdır.

Düşünceleriyle felsefeye önemli katkılarda bulunan Gazali ise bazı konularda aynen yazarımız İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi düşünmüştür. Benzer olan bu yönleri dikkat çekmek gerekirse şunları söylemek mümkündür:

“Medreseler, Allah’tan az korkan, dinde basiretleri zayıf, dünyaya rağbetleri kuvvetli ve metbu olma ihtirasları şiddetli olan kimselere teslim edildi. Bunlar da mevki ve emellerine ancak mezhep taassubu ile ulaşabildiler. Şeytanın hilelerinden kimse onları ikaz etmedi, belki bunlar şeytanın hilelerini infaz edip yerine getirmekte şeytana vekalet ettiler. İnsanları bu yolda tuttular ve böylece dinlerinin esaslarını unuttular. Kendileri helak olduğu gibi, başkalarını da helake sürüklediler” (Çelikel, 2006: 17).

Gazali de aynen Baltacıoğlu gibi eğitim veren kurumların yani okulların eğitim kadrosunu ve eğitim programlarını oluştururken bazı konulara dikkat etmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Eğitimi verecek eğitimcilerin ve okulun ortaya koyduğu eğitim politikası taassuptan uzak modern zamana uygun ve öğrenciye göre olacak şekilde düzenlenmelidir. Kendi emelleri ve dar düşünceleri olanların yönettiği eski tarz bir düşünce sistemine ikisi de karşı çıkmış ve eleştirmiştir. Okullar kendi benimsedikleri ideoloji ve düşünceyi eğer öğrencilere de benimsetmek amacı güderlerse bu eğitimin çok yanlış bir tarafa çekildiğini göstermektedir.

Gazâlî’ ye göre okulların en önemli amaçlarından biri de öğrencilere sevgi ve muhabbetin aşılandığı önemli kuruluşlar olduğu düşüncesidir. Sevgi ve hoşgörünün olduğu öğrencilerle iletişim halinde olan bir okulun ve eğitim sisteminin başarıyı yakalayacağına vurgu yapmıştır. Sert ve katı bir tutumdan uzak sevgi temelli bir eğitim modeli yazarımız ve gazali açısından önemli bir benzerlik taşır.

“... Sonra okula verilir. Burada Kur’an okumayı, geçmiş haberleri, mukarreblerin hikâye ve hallerini öğrenir. Bu sayede içinde iyi insanlara karşı sevgi ve muhabbet tohumu ekilmiş olur” (Çelikel, 2006: 41).

Burada da Gazali’nin yine bahsettiği gibi okullar öğrencilerin sevgiyle eğitim aldığı ve isteyerek ve severek gittiği bir yer haline gelmiştir. Özellikler okullar öğrencileri katı kural ve tutumlarla kendinden uzaklaştırmamalı aksine severek gittiği ve memnun kaldığı huzurlu ve muhabbet dolu olan iletişim becerisi yüksek bir kurum olmalıdır.

Yücel, öğrencilerin başarısız olma durumlarını hiçbir kişi veya kurumun sorumluluk olarak üstlenmediğini ve yapılması gereken bir şey varsa da gayret göstermediğini belirtmiştir. Öğrencilerin başarısız olmasından dolayı öğretim görevlilerinin yakındığını fakat onların öğretmenlerini de o hocaların yetiştirdiğini bilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Eğer bir yerde başarısızlık varsa herkes üstüne düşen sorumluluğu almalı ve sorunları tespit ederek onlara çözüm yolları bulmalıdırlar. Yoksa bu zincirleme hata sirkülasyonu hep devam edecek ve eğitim sistemi bir türlü düzelmeyecektir. Sadece eğitimciler, öğrenciler ve okullar değil, velilerinde üzerine düşen çok önemli sorumluluklar vardır ki bu eğitim sistemindeki hatalar ancak el birliği ile düzeltilebilir.

Eğitim programları ve müfredatı hazırlanırken resim ve müzik alanlarındaki derslerinde bu müfredatta yer alması gerektiğini söyleyen Yücel, Üniversite eğitim kurumlarının da özerk bir şekilde yönetilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre tarih dersi işlenirken önemli tarihi olayları ezberletmektense o konuları öğretmek en doğru olanıdır demiştir. Bir ülkede hangi ana dil konuşuluyorsa o dilde eğitim verilmeli ve her vatandaş bu ortak dil etrafında toplanmalı ve eğitim almalıdır. Bir milletin bütünlüğünün oluşması için dilin çok önemli bir yeri vardır özellikle Amerika gibi büyük ülkelerde de kim hangi ırktan olursa olsun azınlık ve çoğunluğa bakılmaksızın tek bir ana dil üzerine birleşip eğitim alırlar bu da dilin önemini göstermektedir (Şentürk, 2015: 58).

Hasan Ali Yücel'in düşüncesine göre okullarda verilen eğitim sisteminde özellikle milli değerler ön planda tutularak eğitim verilmelidir. Başka ülkelerin kullandığı yöntem ve teknikler eğitim içinde yer almamalıdır. Bir eğitimin amacı kişilerin zekasını, becerilerini keşfetmelerini sağlama ve bu yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlama gibi bir görevi olmalıdır. Eğitim kurumları bilgisiz ve eğitimsiz olan kişileri belli bir eğitim seviyesine ulaştırmayı hedeflemeli ve onları belli oranda yetiştirmeleri gerekmektedir (Yücel, 1993: 56).

"Fazilet, erdem talep etmez, erdemle hareket eder" diyen Yücel, sadece laf ile değil davranışta bir güzellik ve değişim olması gerektiğini vurgular. Eğitim kurumlarının da bu felsefeden yola çıkarak hareket etmeleri gerektiğini söyler. Önemli olan lafta değil icraatta var olabilmek ve ahlaki davranışları hayatlarında kişilerin uygulamalarını sağlamaktır. Bu ahlaki değişim ve dönüşümü sağlamak için eğitim kurumlarının tek başına mücadele vermesi yerli olamayacak ve ailelerin de toplumunda bu dönüşüm hareketine dahil edilip olup birlikte iyi bir eğitim sağlanmalıdır. Okullar sadece eğitim veren ve akademik bir başarı sağlamak için çabalayan bir yer olmasının yanın da en önemli görevi insani tutum ve davranış kazandırarak toplumun daha iyi bir hale gelmesini sağlama gayretinde olmalıdır (Yücel, 1993: 67).

4.2. Öğretmen

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini öğretmen başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

-İsterseniz sizi bahçivanlık öğretmenimize tanıtayım. Eminim ki o size istediğiniz her türlü bilgileri verecektir. Buyurun! (Baltacıoğlu, 1944: 9).

... bu yenilik ve kudret saçıcılık âleminde bunalmış olan beni kolumdan tutup üstü başı topraklı, elleri nasırlı, göğsü bağı açık bir genç adamın yanına götürdü.

Okulda bulunan öğretmen alanında uzman ve donanımlı bir kişidir. Öğretmenlerde işin içinde çalışıp gayret ediyor ve kendini hiçbir şekilde işten uzak tutmuyor. Öğretmen de eğitimin içinde bizzat yer alıyor.

BEN: "Peki canım mesela bitkilerin morfolojisi gibi bahisleri okutmaz mısınız?"

ÖĞRETMEN: “-Görüyorsunuz, bizler bahçıvanlarız, papazlar değiliz ki okutalım. Biz yaptırırız, öğretiriz, o kadar. Ne okuturuz ne de ezberletiriz” (Baltacıoğlu, 1944: 10).

ÖĞRETMEN: “...Bizim ilim bilgimiz tekniğin içindedir, onunla birlikte alınır ve ona yarar. Biz ilmi okutmuyoruz, sadece kullandırırız” (Baltacıoğlu, 1944: 11).

Öğretmenler eğitim verirken klasik metotla değil de daha modern bir eğitim sistemiyle eğitim veren kişilerdir. Öğrencilerin ön planda olduğu öğretmenlerin de daha çok öğrencilere kılavuzluk yaptığı bir öğretmen modeli anlatılmıştır. Bilgi verirken eğitimciler daha çok ders kitaplarından okutmaktan ziyade kullanarak ve yaparak hayatlarında uygulayarak birçok bilgiyi öğretme yoluna gitmişlerdir.

“-Bizim çocuklar için buradan ne götürebilirim? Ne verebilirsiniz bana?”

O cevap verdi:

“-Bilmem ki... Belki de birkaç öğüt. Her şeyden önce onlarla arkadaş olun. Eğer onlar size düşündüklerini söyleyemiyorlarsa siz onların arkadaşı olamamışsınız demektir. Bunun için onları terbiye de edemezsiniz. Sonra ikinci öğüdüm, onlarla birlikte çalışınız! Öğrenmek işinde de onlarla arkadaşlık ediniz! Sonra yine öğrenememişlerse usulü değiştirirsiniz!” (Baltacıoğlu, 1944: 21-22).

Yazar gittiği okulda kendine lazım olabilecek bir fikir edinmek için sorduğu soruda aldığı cevap bugünün eğitimcileri içinde bir ders niteliğindedir. Öncelikle bir öğretmenin yetiştirdiği öğrenciye faydalı olabilmesi için ilk adım öğrencisiyle arkadaş olabilmesidir. Bunda ki gaye öğrencinin kendini yakın hissettiği öğretmenle her türlü duygu ve düşüncesini paylaşabilmesidir. Bu da öğrenciyi daha başarılı olmaya sevk eden önemli bir unsurdur. Zaten öğrenci kendisine yakınlık duymadığı öğretmenin sözlerini de dinlemeyecek ve terbiye edilmesi bakımından da ona yardımcı olunamayacaktır.

İkinci öğüt ise, Öğretmenlerin öğrencilerle birlikte çalışması ve beraber iş birliği içerisinde olmasıdır. Onlardan uzak durarak ve onlara yardımcı olmayarak eğitim vermek oldukça zor olacaktır. Bunun yanı sıra öğrenciler bir konuyu anlamamışlarsa anlatım teknik ve yöntemini değiştirerek yeniliklere açık olmak ve öğrenciye göre anlatmak her daim başarıyı bir adım öne taşıyacaktır.

“Satırlar böylece sürüp gidiyor. Biraz aşağıda hocasının kendi eliyle yazdığı tenkitler, notlar var. Burada deniliyor ki: sizin resimleri yaklaştırarak bulduğunuz şeyleri arkeoloji incelemeleri de doğru çıkarıyor. Çünkü kendi kendini yaratma, yoktan olma dâvasının nebatlar ve hayvanlar âleminde doğru olmadığı gibi, tarih ve sosyete âleminde de yanlış olduğu meydana çıkarılmıştır. Sanat tarihinde de hiçbir şey kendi kendine var olamaz, her bediî varlık kendinden önce gelenlerin değişiminden doğar, eserin orijinal olması için mazisiz olması şart değil, bu değişimin yenileştirici olması kâfidir” (Baltacıoğlu, 1944: 29).

Öğretmen öğrencilerine verdiği araştırma ödevlerini tek tek yazdıkları dosyalarını okuyarak inceliyor ve öğrencilerinin yanlış yaptığı yerleri düzeltmek veya daha farklı düşünmeye sevk etmek amacıyla ödevlerinin altına küçük notlar yazıyor. Böylelikle öğrenciler kendi yanlışlarına anında dönüt aldıkları için doğruyu öğrenmeleri daha kolay oluyor. Bu da gösteriyor ki öğretmen her daim öğrencilerine yol gösteren bir kılavuz durumundadır.

Sordum:

“-Ya bu vesikalar niçin tasnif edilmemiş?”

Öğretmen şu izahatı verdi:

“-Biz hiçbir zaman bir bilgiyi çocuklara zorla vermeyiz. Öğrenmek için çocukların acıkması gerekir. O zaman ne olursa hazmederler” (Baltacıoğlu, 1944: 31).

Okulda görev yapan öğretmen bu davranışından da anlaşılıyor ki yazarın hayalinde tasarladığı öğretmen modelinde öğrencileri bilgilerle boğmayan, onlara zorla birçok bilgiyi vererek onları bunaltmadan öğrencilerin öğrenmeye hazır ve istekli oldukları anda onların alabileceği kadar bilgi verilmesidir. Bu da öğrencinin kısa zamanda çok bilgi öğrenip onu unuttuğu klasik bir eğitim sisteminden, daha geniş bir vakitte daha az ve verimli bilgiyle kalıcı öğrenmelerini sağlayan eğitim sistemine geçtiğini göstermektedir.

“Başkasına öğretme hali, en şerefli durumlardan biridir. Bilen ve bildiği ile amel eden, bunu başkasına da öğreten kimse, göklerdeki melekler arasında üstün bir yere sahip olur. Çünkü o, bizzat kendi bünyesinde bir ışık iken başkasına da ışık veriyor. Ayrıca bir misk kokusuna da benzer. Kendi maddesi kendisi için hoş bir koku olduğu halde başkasına da hoş koku verir” (Oruç, 2009: 170).

Gazali, eğitimcilerle ilgili ortaya koyduğu felsefi düşüncesinde öğretmenlerin öğrencilere yol gösterip rehberlik eden bir tavır içinde olmalarını övgü ile anlatmıştır. Öğrencilerinin hayat yolunda önlerinde çıkacak her türlü konu ile ilgili bilgilendirerek onların yoluna ışık tuttuğunu belirterek öğretmenlerin yol gösterici yönüne vurgu yapmıştır. Eğitimcilerin değerli bir makama sahip olduklarını ve insanları aydınlatıp geliştirdiklerini söyleyerek onları övmüştür. Aynen Baltacıoğlu da öğretmenlerin öğrencilere rehberlik eden bir kılavuz olduğu ve onlara her daim yardımcı olduklarını söyleyerek Gazali le benzer söylemlerde bulunmuştur.

“Kötü âlimlerin dine verdiği zarar, şeytanların verdiği zarardan çok daha büyüktür. Çünkü şeytan bu gibi âlimleri alet edinenek insanların kalbinde imanı bunlarla çekip alır” (Oruç, 2009: 174).

Gazali eğitimcilerin insanlara yol gösterirken ve bilgi aktarırken bazen yarar yerine zarar verebildikleri konusunda da düşüncelerini ortaya koymuştur. O nedenle bir alim bilgi verirken o bilginin hangi olay ve durumlara neden olacağını bilerek insanlara yanlış yönlendirmelerde bulunmamaları gerekmektedir. Şayet bir bilgi vereceklerse iyice ölçüp biçip öylece karşısında ki bireye bilgisini aktarmalı ve şüpheli konulardan uzak durmalıdır.

Gazali’ye göre öğretmen öğrenciye bilgi aktarırken, onlara yol gösteren bir tutum içinde olmalıdır ve öğrenciye bir şeyler öğretirken her aşamayı kendi yapmamalıdır. Öğrenciler için öğretmen rehber olacak bir şekilde biraz geri planda kalacak şekilde öğrenciyi ön planda tutmalıdır. Aksi takdirde öğrenci hazırdan alacağı birçok konuyu araştırıp merak etmeden öğretmeninden ulaşmış olur ki bu da yanlış bir teknik olmuş olur. Baltacıoğlu da bu konuda Gazali ile hemfikiridir. Öğretmen gerekli olanı sağlar kılavuz olur ve öğrenciyi yönlendirir gerisi öğrencinin gayret ve çabasıyla ortaya çıkar (Oruç, 2009: 83).

Gazali’ye göre bir öğretmende bulunması gereken özellikler kısaca şunlardır:

- Öğretmenler öğrencilerine karşı sevgi temelli bir tutum içinde olmalıdır. Kendi çocuğuna gösterdiği hassasiyeti öğrencilerine karşıda sergilemelidir.
- Öğretmenler öğrencilerine nasihat vermeli ve onları her konuda bilgi sahibi yapmalıdır. Öğrendikleri bilgileri hayatlarında uygulamaları için onlara yol göstermelidirler.
- Öğrencilerin yaptığı hatalarda onlara basit cezalar vermelidirler. Onları kendi arkadaşları içerisinde uyarırken öğrencileri rencide etmeye özen göstermelidirler.
- Bir öğretmen öğrencisine eğitim verirken öğrencinin bilgiyi alma kapasitesine uygun olacak şekilde ve seviyesine uygun olan bilgileri onlara vermelidirler.
- Öğrencinin bir hatası olduğunda o hatasını düzeltip yerine güzel bir davranış eklemeleri konusuna önem vermelidirler.

- Eğitim esnasında öğretmenler öğrencilerin sorduğu sorulara cevap vermeye ve cevapları verirken de kısa ve öz olacak şekilde karşılık vermeye dikkat etmelidirler (Oruç, 2009: 175-176).

Öğretmenlerin başarılı bir nesil yetiştirmesi için özgür bir ortamda olmaları oldukça önemlidir. Çünkü onlar nesilleri yetiştiren ve şekillendiren kişilerdir ki nesillere iyi eğitim vermek ancak özgür bir ortamla sağlanır diyen Yücel, öğretmenlerin bir bahçıvan gibi insanların en kırılgan ve nahif varlıklarını yetiştirdiğini ve bu görevin çok kutsal ve değerli olduğunu söylemiştir. Öğretmenlerin tek bir merkezden verilen bir eğitimle yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Yeryüzünde var olan görevler içerisinde en yüce ve kutsal olan görevin öğretmenlik olduğunu ve en iyi eğitimcilerin hayatları boyunca öğrenci kalabilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu da öğretmenin kendini her daim yetiştirip geliştirmesi gerektiğini ve mesleğinin gereğince yeniliğe açık olmasının da önemli olduğunu ifade etmiştir. Ona göre üniversitede eğitim veren eğitimcilerin siyasi konulara girmemesi gerektiğini ve kendi vazifelerini en iyi şekilde icra etmekle uğraşmalarını söylemiştir. Öğretmenlerin öğrencilerini yetiştirirken hep sevgi ile onlara yaklaşmalı ve eğitimi zevk alınan bir hale dönüştürmeleri gerektiğini vurgulamıştır (Karakulah, 2021: 68).

Yücel, 1942 yılında TBMM’de kürsüde Köy enstitüsünde eğitim görmüş ve o okuldan mezun olmuş öğretmenlerin başarılı, çabalayan ve gayret gösteren, kötü ahlaki tutum ve davranışlardan uzak kalmayı başarmış, kendilerine bile vakit ayırmadan sürekli çalışan, kendisi için istediğini başkası içinde isteyen erdemli eğitim neferleri olduğunu söyleyerek Köy Enstitüsü mezunu olan öğretmenlerinden övgüyle bahsetmiştir (Şentürk, 2015: 69).

Öğretmenlerden beklentisinin olduğunu söyleyen Yücel, Türk milletinin gelişmesi ve aydınlık yarınlar için öğretmenlerin gerekli olan tüm gayret ve çabalarını ortaya koymalarını ve iyi bir eğitim ortamı sağlamalarını temenni etmiş ve gerekli görmüştür. Öğretmenlerin bir ulusun kalkınmasında önemli yere sahip olduğunu ve eğitimle ancak milletlerin kendini geliştirip çağdaş milletler seviyesine ulaşabileceğini söylemiş ve eğitimcilere düşen önemli görevlerin olduğunu vurgulamıştır (Yücel, 1993: 1).

Ülkemizde ve toplumsal değerlerimizde eğitim veren öğretmenlerin önemli bir yere sahip olduklarını söyleyen ve toplum tarafından değerli konumda olan eğitimcilerdir felsefesine sahip olan Yücel, ilerideki nesilleri etkileyen ve her döneme etki edebilenler öğretmenlerdir düşüncesini benimsemiştir. Bundan dolayıdır ki öğretmenlere kıymet verilmeli ve bu toplum nazarında var olan kıymetini hep korunmalıdır, fikrini savunmuştur. Çünkü bir toplumda eğitimciye verilen değer azalması bir ulusun önemli bir unsurunun zedelenmesi ve gerilemenin başlangıcı olması demektir (Yücel, 1993: 64).

İşte görülüyor ki birçok konuda Gazali de Hasan Ali Yücel de Baltacıoğlu gibi düşünmüş özellikle öğretmenlerin saygı duyulması gereken önemli kişiler olduğunu, öğretmenlerin kendini her daim yenileyen ve geliştiren kişiler olması gerektiğini savunmuş ve öğrencilerine karşı tutum ve davranışlarının hep anlayışlı bir şekilde sergilenmesi gerektiğini de belirtmişlerdir. Bu şahsiyetler eğitim açısından benzer görüşleri benimsemiş ve yakın düşünceler içinde olmuşlardır. Muhakkak ki bu önemli düşünürlerin farklı

düşündüğü ve zıt düştüğü fikirlerde vardır ama benzerlikleri ortaya koymak kendi kanaatimce daha iyi olacaktır.

4.3. Öğrenci

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini öğrenci başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

"...Köşede ufak masalardan birinde çalışan 10 yaşlarındaki çocuk mikroskobun altında toz gibi ufak cisimlere bakıyor."

Çok merak ettim, yanına yaklaştım ve sordum:

"-Ne yapıyorsunuz, oynuyor musunuz?"

Cevap verdi:

"-Oyunun sırası mı şimdi! Bu tohumların hastalığını anlamak istiyorum" (Baltacıoğlu, 1944: 7).

Öğrenciler bir yandan mikroskopla tohumların hastalığını araştırırken diğer masalarda oturan çocuklarda kendi merak ettiği diğer konuları araştırıyorlar. Mesela bir grup kitaplara bakarak krokiler çiziyor. Kostümler hakkında tarihi araştırmalar yapıyor diğer taraftaki öğrenciler ise tekerlekleri renkli kalemlerle boyayarak yaratıcı evrim teorisi üzerine incelemeler yapıyor. Sadece bununla kalmıyorlar yeni bir gül çeşidi yetiştirip onu da rengi solmadan kurutuyorlar. Birçok yerli ve yabancı metotları araştırıp yeni orijinal fikirler ortaya koyan öğrenciler her defasında yazarımızı şaşırtmayı başarıyor.

"-Bir ziyaretçi! Ben bahçıvanlık mesleği üzerine kendisine bazı bilgiler verdim. Pedagoji bahislerine de girmek istiyor siz görüşünüz, dedi ve hemen oradan ayrıldı."

"Çocuğun bu sağlam hareketleri beni kendisine ve okulun yaratıcılığına hayran bıraktı" (Baltacıoğlu, 1944: 10).

Öğrenciler kendi sahip oldukları bilgileri yazara veriyor bilmedikleri konu hakkında yorum yapmıyorlar ve bu bilgileri birçok deneyim ve araştırma sonucunda elde ediyorlar. Konuşma ve anlatış bakımından da oldukça yetenekli olmaları yazarımızı hem şaşırtıyor hem de kendilerine hayran bırakıyor.

ÖĞRETMEN: *"-...Bizim talebemiz meslek adamı olarak yetişir. Meslek adamı demek, hem teknik hem de fikir adamı demektir"* (Baltacıoğlu, 1944: 11).

Bu eğitim sistemine göre öğrenciler meslek adamı olarak yetiştiriliyor ve öğrencilerin her türlü teknik ve fikir yönünden yetkin bir bilgiyle donatıldığı anlaşılmaktadır.

"-Siz bu işlerin yalanı neresinde olduğunu elbette ayırt edemezsiniz. Biz bile yıllarca aldandık. Bakınız şu mobilya takımının hiç kusuru yok, değil mi? Ama bunu yapan talebenin piyasadan haberi yoktur. Bu limonluk gibi kapalı bir okul dershanesinde yapılmış olduğu için değersizdir. Böyle yetişen bir talebe hayat kavgasında dövüşemez, onun sırtı yere gelir" (Baltacıoğlu, 1944: 15).

Öğrencilerin hayatlarında lazım olacak birçok bilgiyi öğrenmeleri gerekmektedir ve bunu yaparken de öğrendikleri bilgilerin uygulanabilirliği çok önemlidir. Gerçek hayatta işimize yaramayan ve gerçek hayattaki şartlara uygun olarak yapılmamış birçok ürün ve materyal hiçbir değere sahip değildir.

Gerçeklerden uzak yetiştirilmiş öğrenciler hayat şartları ve zorluklarıyla karşı karşıya kaldıklarında mücadele edemeyecek ve hayata yenik düşecektir. Bu nedenle öğrencilere kendi çağına uygun ve yaşadıkları ortama göre bilgiler verip ona göre yetiştirmek oldukça önemlidir.

“Burada bilgi okuyarak, görerek, işleyerek değil, gerçek bir mutfak hayatı yaşayarak alınır, Burada yetişen ilkokul talebesinin bilgisi eski lise talebesininkinden çok fazladır, anladınız mı?” (Baltacıoğlu, 1944: 19)

Yazar bu bahsettiği okul türünde eğitim gören bir öğrencinin yeni usul ve tekniklerle yetiştirildiğini ve bundan dolayı geçmiş, eski kafayla yetiştirilen öğrencilerle kıyasla çok daha ilerde olduğunu belirtmiştir. Yeni tarzda yetiştirilen bir ilkokul öğrencisinin eski tarz eğitim sistemiyle yetişmiş bir lise öğrencisine kıyasla eğitim açısından daha donanımlı ve kendini yetiştirmiş halde mezun olduğunu belirtmiştir. Bu aradaki fark gerçekten azımsanmayacak kadar büyük bir farktır ki eğitim sisteminin öneminin bir kez daha önemini ortaya koymuştur.

“Bu kadar büyük kuturda çiçekler elde edebilmek için tüveyçler lehine olan istihalenin kanunlarını, hayat kimyası bilmek gerek, kimyevi gübrelerin çiçekler üzerindeki müdahalelerini bilmek gerek, ve bu çocuklar bunları pek iyi bilirler. Burada bilgi bir lüks değil, müthiş bir cesaret ve üretim gücüdür. Biz hayat okulları kendi üzerinde dönüp duran, fakat hiçbir şey istâihâl etmeyen mücerret bir zekâ tanımıyoruz. Bizim tanıdığımız, yeryüzünü, hiç olmazsa yaşadığı çevreyi, biraz daha güzelleştirecek olan insanın, yaratıcı insanın, Allah insanın, yok sadece insanın, fakat bütün insanın zekâsıdır” (Baltacıoğlu, 1944: 21).

Yazar öğrencilerin her türlü konuda derinlemesine bilgi sahibi olmasının önemini vurguladıktan sonra sadece bilmek, öğrenmekle bir bütüne varmayız insanoğlu öğrendikleri bilgilerle kendini erdem olarak da geliştirmeli ve öğrendiği bilgilerinin hakkını vermelidir. Bunu da ancak çevresine yararlı işler yaparak ve bulunduğu ortamı güzelleştirerek başarır ki bu da insanın zekasının çevreye yansımasıdır.

“Çocuğun dosyasını elime aldım, tetkik etmeye başladım. Çocuk muhtelif gübrelerin, nebatların gelişimi üzerine tesirinden bahseden sayfalarının bir tarafında şöyle diyordu: “Babam Anadolu gezilerinin hatıralarım anlatırken demişti ki: Niğde’de ev sahipleri aptesaneleri evden bir koridorla ayırırlar ve daima bahçe tarafından bir kapak bırakırlar. Bu kapak zaman zaman açılıp için deki insan gübresi alınır ve tarlalara dökülür. Şimdi sebebini anlıyorum. Bu gübreyi krizantemler için kullandım, pek çok istifade ettim” (Baltacıoğlu, 1944: 26).

Öğrenciler birçok konu da araştırma, derinlemesine inceleme ve uygulama gibi yöntemlerle kendilerini herhangi bir konuda geliştirip uzmanlaştırıyor ve konuya hakim bir hale getiriyor. Kendi hayatlarında gördükleri ve duydukları birçok bilgiyi kendi eğitimlerinde kullanıyor ve üretken bir hale dönüştürüyor. Sadece bilgi elde etmekle kalmıyorlar öğrendiklerini uyguluyor ve insanlara faydalı hale getiriyorlar.

“Sözlerini kavrayamadığımı görünce, kolumdan tutup binanın bir tarafına doğru sürükledi. Orada çocuğun biri oturmuş, büyük bir afişi boyuyor. Bir de ne göreyim, oynayacağımız Andaval Palas’ın afişi! Doğrusu sevindim. Bu çocuğun afişinde Andaval Palas’ın kübik binası, bir de piyesteki deli, yani Müjgân Bey vardı. Çocuk bunları sürrealist bir zekâ ile kompoze edip duruyordu” (Baltacıoğlu, 1944: 40).

Öğrenciler duygu ve düşüncelerini aktarırken özellikle sanatı da kullanmışlardır. Birebir aynı afişi çizmek yerine kendi özgünlüklerini katarak yeni bir hale dönüştürüp öyle sanatlarını icra etmişlerdir. İşte hep aynı şeyleri yapmaktan ziyade bir şeye yenilik katmak ve kendince yorumlayarak üstüne bir şeyler koymak önemli bir amaçtır.

“Bütün duvarlarda tiyatro afişleri ve duvar gazeteleri vardı. Bunlar hep 7, 8, 9, 10... yaşlarında çocuklar tarafından yapılmış kendilerine göre artistik değeri olan eserlerdi. Ağzım bir karış açık kaldı. Bu gerçek temsil ve gazete ihtiyaçları için miniminiler gerçek artistler gibi çalışıyorlardı” (Baltacıoğlu, 1944: 41).

Öğrenciler sadece bir alanda değil birçok alanda çalışmalar yapabilecek seviyede eğitimler alıyorlar. Bu öğrenciler kendi sanat dünyalarını ortaya koyarken çok özgün ve bir o kadarda yaratıcı olmaları yazarı dahi şaşırtacak derecededir. Öğrenciler daha yaşları çok küçük olmasına rağmen kendilerinden yaşça çok büyük olan gerçek sanatçılarla boy ölçüşebilecek kadar sanat yönü yüksek eserler ortaya koyabiliyorlar. Bu da öğrencilerin ne kadar başarılı olduğunu ve ne kadar iyi bir eğitimden geçtiğinin göstergesidir.

Öğrenci ile ilgili de yazarımız ile benzer fikirleri olan Gazali özellikle öğrencilerde bulunması gereken özellikleri sıralamış ve şunları söylemiştir:

- Bir eğitim alma esnasında öğrenciler öğrendiği konu hakkında hiçbir şey bilmiyormuş hissi içinde olmalıdır. Eğitimde öğrencinin önce kalp temizliğine önem vermesi gerekmektedir.
- Öğrencilerin başarılı olmasının en önemli etkenlerinden biri ise dünya işlerinden uzaklaşmalarıdır. Gerekirse hem aile hem de vatanından uzakta olacak şekilde eğitim almalıdırlar.
- Ahlaki bazı noktalar öğrenciler için eğitimi destekleyen unsurlar içerir. Bunlardan biri kibirli olmamaktır. Her daim Öğretmenine karşı saygılı ve mütevazı olmalıdırlar.
- Öğrenci eğitim alırken dağınık değil belli bir plana göre eğitim almalıdır. Önce en gerekli görülen konudan başlamalıdır.
- Bir alandan başka bir alana hızlı bir geçiş olmamalıdır. Önce bir alan tamamlanmalı sona diğer alana geçilmelidir (Oruç,2009:177-178).

Yücel’ e göre, Atatürk’ün fikir ve düşüncelerine bağlı olmak ona bağlı olmak demektir. Atatürk’ün düşüncesini gayret göstererek çalışmak ve değerlendirmek öğrencilerin başarıya doğru adım atmasının ve ahlaki bir şahsiyet haline dönüşmesinin önemli bir etkenidir demiştir (Karakülâh, 2021: 69).

Hasan Ali Yücel, sadece ders kitaplarında ki bilgilere bağlı kalmayarak gazete okuyup, kütüphaneden yararlanıp, kalan vakitlerde roman okuyarak ve radyo da dinleyerek kendilerini geliştirmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Öğrencinin kendini geliştirip donatması ve manevi olarak da kendisini yeterli bir hale getirmesi için okuma ve yazma işini sıkı tutmalı ve en azından günlük yazarak yaşadıkları anılarını kayıt altına alarak yazılarını geliştirmeleri gerektiğini söylemiştir (Karakülâh, 2021: 69).

Yücel öğrenciyi, bilgi edinme hususunda heyecanlı, hevesi olan, çelik gibi bir vücuda, kırılmamış bir zihne sahip, bilge, ahlaklı ve doğru yoldan sapmayan karakterli, her türlü saldırı ve hatalara karşı uyanık kişi şeklinde ifade eder (Yücel, 1993: 12).

Öğretmenlerin en büyük moral ve motivasyon kaynağının öğrencilerdir ve öğrencilerin öğretmenlerini rahatlatarak onları doğru şekilde anlaması eğitimde önemlidir. Öğrenciler kendilerine düşen görev ve sorumluluklarını iyi bilmeli vatana faydalı olacak şekilde kendilerini

geliştirmeleri gerekmektedir. Türk ulusunun gelişmesi ve kalkınması için ulusun hedefleri doğrultusunda hareket etmeli ve ülkenin ilerlemesi ve gelişmesi için elinden geleni yapmalıdırlar (Yücel, 1993: 169).

Bu görüşlerden de anlaşılacağı üzere Gazali de Hasan Ali Yücel de aynı İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu gibi öğrenci hakkında benzer şeyler söylemişlerdir. Baltacıoğlu da eğitimin bir plan içinde yapılması gerektiğini vurgulamış ve bir konu öğrenmeden diğerine geçmemek gerektiğini söylemiştir. Öğrencilerin birçok alanda kendini geliştirmeleri gerektiğini ve ahlaken de donanımlı sosyal kişiler olması konusunda da yakın fikirler beyan etmişlerdir. Yazarımızda Gazali gibi öğrencilerin eğitim alırken gece yatılı olacak şekilde ailelerinden uzakta bir eğitim almalarının öğrenciler için faydalı olacağı fikrini savunmuştur. Genel olarak üçünün de çizdiği fikri çerçeve benzer unsurlar taşımaktadır.

4.4. Öğretim İlke ve Yöntemleri

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini öğretim-ilke ve yöntemleri başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

Peki ama bu tohumları ne yapacaksınız?

“-Okulun deneme tarlasına dikeceğiz” (Baltacıoğlu, 1944: 8).

Öğrenciler yaparak ve yaşayarak öğrenim görmektedirler. Okulda birçok uygulama yapacakları ortamdan faydalanarak hayatlarında lazım olacak birçok bilgiyi burada öğrenerek eğitim almaktadırlar.

“...Burada yine bir masanın başında beş on çocuk oturmuş, birtakım tekerlekleri renkli kalemlere boyuyorlardı. Onlardan birine yaklaşıp sordum.”

“-Siz ne yapıyorsunuz burada?”

“-Biz yaratıcı evrim teorisi üzerine incelemeler yapıyoruz” (Baltacıoğlu, 1944: 8).

Okulda öğretim yöntem ve teknikleri açısından birçok teknik yapılıyor ve üste de yazarın anlattığından anlaşılıyor ki öğrenciler iş birliği yaparak beraberce incelemelerde bulunuyorlar ve okulda farklı farklı masalarda bir araya gelen öğrenciler kendi çalışmalarını yürütüyorlar.

“-Bunların hepsi iyi ama, siz ders okumaz mısınız?” dedim.

“-Ders okumak mı? Amca! ders okunmaz, öğrenilir, diyiverdi” (Baltacıoğlu, 1944: 41).

Öğrenciler klasik ders öğrenme metotlarından ziyade ezbercilikten uzak öğrenmeye açık bir şekilde araştırarak, yaparak, uygulayarak öğreniyorlar. Hayatlarında da lazım olabilecek birçok alanda da bilgi sahibi oluyorlar.

ÖĞRETMEN: “-...Biz yaptırırız, öğretiriz, o kadar. Ne okuturuz ne de ezberletiriz” (Baltacıoğlu, 1944: 10).

BEN: “İyi ama, nazariyesini bilmeyince olur mu?”

ÖĞRETMEN: “-Siz nazariye ile kitabı ve kitabıyı birbirine karıştırıyorsunuz. Bizim talebemiz de fizyoloji, fizik ilmi bilir, fakat eskiler gibi değil. Bizim ilim bilgimiz tekniğin içindedir, onunla birlikte alınır ve ona yarar. Biz ilmi okutmayız, sadece kullandırırız” (Baltacıoğlu, 1944: 11).

Okullarda verilen eğitim anlayışında klasik yöntemden kaçınılmış sırf okuyarak, ezberletilerek öğrencinin bilgi sahibi olamayacağı anlaşılmıştır ve onlarda hep daha modern ve sistemli eğitim metotlarıyla eğitim vermişlerdir. Öğrencilerin daha çok ön planda olduğu öğretmenlerin ise yol gösterici olduğu bir model anlatılıyor. Birçok bilgiyi tekniğin içinde kavrar

ve öğrenirler. Yaparak ve uygulayarak bilgileri teoriden ziyade uygulamaya dökerek öğrenme yoluna gitmeyi tercih ederler.

BEN: “-Sizce pedagoji ne demektir, bunu bana söyler misiniz?”

ÖĞRETMEN: “- Evet; ressamı, bahçıvanı, çifçi, pilotu, radyocuyu ve askeri en kısa zamanda, en iyi, yani yaratıcılık gücü en yüksek olarak yetiştiren tekniktir” (Baltacıoğlu, 1944: 11).

Burada öğretmen pedagojinin tanımını yaparak kullandıkları eğitim yöntem ve tekniklerini anlatmıştır. Öğrenciyi en iyi şekilde yaratıcılık ön planda olacak şekilde belli bir zaman diliminde kısa ve öz bilgiyle donatma tekniğini kullanmışlardır.

“-Ne gezer! Bunlar olsa olsa ressam olurlar, tenekeci, demirci değil. Çünkü iki buutlu bir kâğıt üzerine bir fener resmi çizivermekle üç buutlu olan feneri, hem de tenekeden, demirden yapmak arasında hiçbir münasebet yoktur. Bir insan mükemmel bir ressam, fakat kötü bir tenekeci olabilir.”

İtiraz ettim:

“- Fakat hiç olmazsa bir hazırlık olur, tenekeçiliğe!”

“- İnsan tenekeçiliğe tenekeyi işleye işleye hazırlanabilir, resmini yapa yapa değil” (Baltacıoğlu, 1944: 12-13).

Bir konu hakkında bir şeyler ortaya koyabilmek için o konu hakkında araştırma yapıp, öğrenip o konuda uzmanlaşarak ve çalışmalar yaparak ancak iyi bir şeyler ortaya konulabilir. İyi bir tenekeci olmak için üç boyutlu çalışmalı ve o tenekeçiliği öğrenerek ancak en iyisi yapılabilir. İyi bir resim çizebilirsiniz fakat iyi bir tenekeci olmayabilirsiniz. Çünkü her alan bambaşka bilgiler ve yetenekler ister en iyisini istemek için o konuda en iyi çalışmaları yapmak gerekir.

“-Canım bunların neresi yalan? Hepsi gerçek şeyler değil mi? İşte vazo, fener, sandalye....”

“- Vazo ama, ne vazo! Çamurdan, içi som, doksan kilo ağırlığında bir toprak yığını! Siz hiç içi oyulmamış, çiğ bırakılmış, su almayan, suya, güneşe dayanmayan vazo gördünüz mü, nerede, hangi medeniyette? Sonra bu fener mukavvadandır, yakılamaz, yanar! Bu beller tenekedir; bellemez bükülür. Bu kürekler de tenekeden, kullanılmaz!”

“-Bunlar iş değil, deli saçmasıdır. Deliler böyle çalışırlar! Bize "iş, değil, "sosyal iş" gerektir.” (Baltacıoğlu, 1944: 14-15).

Eğitimde önemli olan bir diğer konuda öğrencileri hayatlarında karşılarına çıkabilecek sorun ve olaylara karşı hazırlamak ve onların hayatlarını kolaylaştıracak birtakım bilgilerle donatmaktır. İşte eğitimin en önemli ilkelerinden olan hayatilik yazar tarafından da ön planda tutulmuş ve vurgulanmıştır.

“-Burası bir mutfak, fakat herhangi mutfak değil. Burada pişirilen yemekler aşçı dükkanında pişirilir gibi pişirilmez. Burada her tanenin, her etin aynı zamanda ekonomik, fiziki, hayati ve hatta estetik incelemeleri yapılır. Bunun için ölçüye, mikroskoba, kitaba el atarlar” (Baltacıoğlu, 1944: 18).

Eğitimde bir bilgiye çok yönlü bakılması ve her açıdan araştırılması gerekir. Bu bir yemek olsun, bir bitki yetiştirmek olsun veya sanatsal bir çalışma olsun her bir konu kökenine kadar inilerek her açıdan farklı bakış açılarıyla araştırılmalı, incelenmeli ve yorumlanmalıdır.

“...Bu sanatın diğer kavimlerin sanatlarıyla hiçbir münasebeti yok mudur?» Hocasının verdiği soru bu! Sarı çocuk buna cevap veriyor. Gazetelerden, dergilerden, kitaplardan resimler toplamış, her iki medeniyete ait olan bu resimleri birbirlerine yaklaştırmış. Tuhaf değil mi, iki

medeniyyetin bina, mimari ve güzellik anlayışı arasında derin münasebetler buluyor ve bunları kendine göre bir dille anlatıyor” (Baltacıoğlu, 1944: 29).

Öğretmen  ğrenciyi hem d ş nd rtmek hem de bir soruya yanıt bulmak için araştırma tekniğini kullanmasını sağlıyor. Öğrenci konuyu hem araştırıyor hem de düşüncelerini konuyla alakalı birçok görsel materyaller kullanarak destekliyor. Öğrenci iki medeniyeti karşılaştırma metodu kullanarak en güzel şekilde ifade etmiş kendi üslubuyla anlatarak dosyasını hazırlamıştır.

“...Yine o gün nasıl oldu bilmem, resim öğretiminden ve metotlarından söz açıldı. Ben kendisine hemen yirmi beş yıl önceki bir olayı anlattım: 1908'den beri yeni resim metotları için savaşıp duruyordum. İstanbul Maarif Müdürlüğü ilkokul hocalarını Darülfünun konferans salonuna doldurmuş, bize yeni usuller hakkında konferanslar verdiriyordu. Ben eski askeri rüştiyeler g reneğine göre sehpanın üzerine mahrut, ehram, üstüvane gibi takozlardan resim yaptırılmasının şiddetle aleyhinde bulunuyordum ve dediklerimi ispat ediyordum. Aradan bilmem kaç yıl geçti. Birgün İstanbul ilkokullarından birinin resim dersine girdim, bir de ne göreyim: Yine hoca sehpanın üzerine takozları koymuş, resim yaptırmıyor mu!” (Baltacıoğlu, 1944: 38).

İşte yazar, o dönemde uygulanan eğitim sisteminin çok eski yöntemler olduğunu hatta yirmi beş sene önce nasılsa halen aynı olduğunu belirtmiş ve bu sistemin ne kadar yanlış olduğu üzerinde durmuştur. Her  ağın içinde bulunduğu durum farklıdır ve öğrenciler kendi yaşayacağı döneme göre yetiştirilmeli, çağa ve gelişmelere ayak uydurulmalıdır. Her zaman aynı yöntem ve metotlarla dersler işlenilerek yeniliklerden uzak her daim bizleri daha geriye götüren bir hal içinde olmamız yazarı çok rahatsız eden bir durumdur ki yıllarca bu konu üzerinde durup mücadelesini vermiştir.

“Kitabetinde hazakati, yazı ihtisasını arzu eden bir kimse, tabii bir k tip olabilmesi için kalbinde k tiplik sıfatı vardır. Fakat fiilen k tip olabilmesi için tek  are, h zık bir katibin yaptığını eli ile yapmak ve yazmaya uzun müddet devam etmektir. Bu güzel yazının bir hik yesidir. Kendi zorlaması ile kendisini k tibe benzetir. Sonra bunu devam sayesinde k tiplik kendisine yerleşir ve ilk önce zorlama ile meydana gelen k tiplik, bu defa tabii bir hal olarak kendisinde hâsıl olur. Demek ki adamın yazısını güzelleştiren, yine güzel yazıdır, fakat birincisi, zorlama ile idi. Bu zorlamadan kalbe bir eser yükseldi. Sonra da kalpten azalara indi ve tabiatıyla güzel yazı yazmaya başladı. Fakih olmak isteyen de aynen böyledir. Bu da fakih olabilmek için fakihlerin yaptıkları gibi fıkhı tekrar edecektir. Bu sayede kalbinde fıkıh sıfatı yerleşecek ve fakih olacaktır. Yine bunun gibi, cömert, namuslu, halim ve alçak gönüllü olmak isteyen kimse, bu haller kendisinde tabiatlaşıncaya kadar, önceleri kendini zorlamak suretiyle devam etmelidir, tek çaresi bu devamdır.” ( elikel, 2006: 9).

Gazali'ye göre eğitim verilirken özellikle öğrenilen bilgilerin hayatta uygulanması ve hayata geçirilmesi çok önemli bir husustur. Bilgiler yaparak ve yaşayarak daha da kalıcı öğrenmeler oluşturur. Bilgi de devamlılık esas alınırsa öğrenilen her şey yerli yerinde kalır ve unutulmamış olur. Baltacıoğlu da aynı Gazali gibi benzer cümleler ile eğitimde yaparak yaşayarak öğrenmenin ne denli eğitim için değerli bir teknik olduğu konusu üzerinde durmuştur.

“... İnsanı aldatmakta şeytanın en büyük araçlarından biri dildir”, “...ağzı eğip bükerek söz söylemenin, secili ve edeb  konuşmalara  zenmenin  fetleri” vardır. ( elikel, 2006: 96).

Gazali'nin üste belirttiği sözden hareketle şu yorumu yapabiliriz. Eğitim de bir diğer önemli konu anlatım yönteminin önemi üzerinedir. Bir eğitimci anlatacağı dersi güzel bir üslup ve beceri ile öğrencisinin anlayacağı dilde anlatmalı ve aktarmalıdır. Bu da önemli bir hüner ister ki kendini yetiştirmiş donanımlı teknik yönden gelişmiş bir eğitimci için çok zor olmasa gerek.

“Gazali, eğitim ve öğretimde tedriciliğin belli bir süreç içerisinde verilmesi gerektiğini belirtir. İnsanda oburluğun terk edilmesiyle ilgili olarak verdiği örnek bunu gösterir. “Fazla yemeyi alışkanlık haline getiren bir kimse, aniden yemek yemeyi bırakırsa, mizacı buna tahammül etmez. Büyük sıkıntı yaşar. O halde, bundan kurtulmak için yemeği yavaş yavaş azaltmak gerekir. Yani tadric kanununu gözetmek zorunludur. Düzenli olarak yemeğinden azar azar eksiltecektir” (Oruç, 2009: 88).

“Öğretmen öğrenciye, bir konuya hazır olmadıkça onu istememesini öğretmelidir. Sözlerin açık olan anlamlarını öğrenmeden ince ve gizli anlamlarını öğrenmeye çalışmasına engel olmalıdır” (Oruç, 2009: 89).

Gazali’nin yine önemi üstünde durduğu bir diğer mevzu ise eğitim verilirken öğrencinin bir konuya hazır olmadan o konuya istekli olamaması gerektiğidir. Bunun nedeni hazırbulunuşluk olmadan öğrenci tam anlamıyla konuyu öğrenecek kapasite ve olgunluğa erişmeden o konu öğrenciye öğretilmelidir. Bir de bir konunun açık ve anlaşılır yönü öğrenilmeden zor ve ayrıntılı yönlerine geçilmemesi gerektiğidir. Kolaydan zora ilkesi işte burada önemini ortaya koyar. Bu da eğitimde Baltacıoğlu’nun bir konuyu derinlemesine öğrenilmesi gerektiği ve öğrencinin önce bir konuyu kavrayıp tam bir öğrenme olduktan sonra yeni konuya geçmesi gerektiği düşüncesine benzerdir. Çünkü birden her konuyu öğrenmeye kalkan bir öğrenci hiçbir konuyu tam öğrenmemiş olacaktır.

“İnsanların doğası farklılık gösterir. Bazıları erkenden eğitimi kabul ederken bazıları geç kabul eder.” (Oruç, 2009: 91).

Gazali’nin eğitim felsefesinde ortaya koyduğu başka bir konu ise öğrencilere görelilik ilkesidir. Öğrenci bir eğitim alırken kendi seviyesine fizyolojik, psikolojik durumuna göre ve seviyesine uygun olacak bir şekilde eğitim almalıdır. Yoksa öğrencinin algısından çok yüksek veya çok düşük kalacak onun yaşına ve psikolojisine uygun olmayan bir öğretim faydadan çok zarar verecektir. Örneğin somut işlemler döneminde olan bir öğrenciye soyut bir kavram öğretilmesi ne denli doğru ve faydalı olacaktır bu sorgulamaya açık net bir fikirdir.

Yücel, öğretim programları hakkında da görüşlerini belirtmiş özellikle yetişen genç neslin eğitimciler tarafından bilimsel düşünmeye sevk edilmeli ve bu yönde kendilerini daha iyi bir hale getirecek eğitimin verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sadece belli başlı derslerin ön planda olmaması gerektiğini sanat, felsefe, doğa, müzik gibi öğrencilere çok boyutlu düşünme ve bakış açısı kazandıracak derslerinde olması gerektiği ve bu derslerinde diğerleri kadar ön planda var olması gerektiğini söylemiştir. İlk defa Türk coğrafya Kongresini toplamış ve coğrafya kurumunun kurulmasını sağlamış ve katkıda bulunmuştur. Ona göre daha gelişmiş bir ülkede okumuş, öğrenmiş ve tartışma yaparak kendini ifade edebilen bir toplumun daha ileriye gideceğini savunmuştur (Şengör, 2001).

Yücel’in düşüncesine göre eğitimde en önemli altın kural eğitimde milliyetçi bir tutumun olması gerektiğidir. Bir ulusun gelişmesi ve ilerlemesi için en önemli etkenlerden biri olan milliyetçi eğitim sistemi uygulanması gereken bir haldir. Bir eğitimin iyi olduğunu gösteren etkenler ilim ve tekniğin iyi bir şekilde kullanılmasıdır. “İmanımızın başı ilme ve tekniğe inanmak olmalıdır” diyen Yücel eğitimin en önemli unsurunun bunlar olduğunu vurgular (Yücel, 1993: 155).

Hasan Ali Yücel eğitimde öğrencilerin her daim üretken metodolojiye uygun öğrencilerin katılımının olduğu bir eğitimi savunur. Ona göre deney ve gözlemin ön planda olduğu tartışarak

fikirlerin ortaya rahatça atıldığı bir eğitimin daha iyi yerlere geleceğini ve gelişeceğini savunmuştur (Aydın, 1997: 20).

Öğretim-yöntem ve teknikleri ve eğitim sistemi hakkında bu üç şahsiyetin benzer ifadeler kullandıkları görülmektedir. Eğitimin belli bir program ve müfredata uygun olarak verilmesi gerektiği, eski geleneksel metotlardan ziyade yenilikçi ve özgün bir tekniğin kullanıldığı eğitimin verimli olacağını söylemişlerdir. Eğitimin ülkenin kendi milli hedefleri doğrultusunda milliyetçi bir tutumla verilmesi onlar için önemlidir. Tekrarın yapıldığı, günlük hayatla öğrenilen bilgilerin ilişkilendirildiği, açık ve anlaşılır tekniklerin öğrencinin seviyesine uygun olarak verilmesi gerektiğini söylemiş ve savunmuşlardır.

4.5. Sınav

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini sınav başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

“...Büyük ve muhteşem bir salondan içeriye giriyoruz. Orada büyük bir masa, var üzerinde bir çingirak, başında kelli felli adamlar, mümeyyizler oturmuş, karşılarında kitap ezberlemekten belkemiği bükülmüş ve vücudunun suyu çekilmiş zayıf zayıf çocuklar, talebe! Şimdi bir aksilik olacak, şimdi bilmediğim bir soru çıkacak diye tir tir titriyorlar. Ben ayağımı içeriye atar atmaz gür diye ayağa kalkacaklar, diyordum. İçeriye daldık. Garip şey! Burası büyük bir çalışma odası. Her yerde grup grup çocuklar var. Muayene ediyorlar, münakaşa ediyorlar...” (Baltacıoğlu, 1944: 25).

Yazar kendi yaşadığı dönemde uygulanan klasik, ezberci bir sınav sistemine tabi tutulan bir sisteme eleştiride bulunmak için bu çarpıcı iddiayı ortaya atıyor. O dönemde ki eğitim sisteminde olduğu gibi hep öğrencilere konularını ezberleten ve öğrencileri her an sınava tabii olacakmışçasına tedirgin eden, yenilikten uzak, düşünmeye yönlendirmeyen, öğrenciyi salt bilgiyle sınavan ve yaratıcılığını önleyen bir eğitim sistemiyle karşılaşacağını düşünürken birden öyle olmadığını görüyor. Çünkü bu okul hiçte düşündüğü gibi değil, öğrenciler sadece eski tarz bir yönteme ait bir sınava tabii tutulmuyor aksine kendini iyice ifade eden, özgüvenli, kaygıdan uzak, yaratıcı ve üretken bir nesil yetiştirme hedefinde ilerlemektedirler.

“Çocuk geldi. Direktör bir dakika diyerek klâsörlerden birinin önünde durdu. Oradan bir dosya çıkardı.”

“Bu hareketin ne demek olduğunu sormak ister gibi direktörün yüzüne baktım. O bana bakmıyor, elindeki dosyayı karıştırıyordu.”

“İşte, imtihan etmek istediğiniz çocuğun tabiat travayı. Tamamıyla muvaffak olmuştur. Bu çocuk ilmi bir bakım sayesinde okulumuzun bahçesinde 45 santim kutrunda kasım patları elde etti. Şu grafiğe bakın, ne güzel, değil mi? İşte muhtelif tabii gübreler: yaprak, güvercin, koyun, sığır, at, her birinin patların teşekkülü üzerine tesiri grafik diliyle anlatılmıştır” (Baltacıoğlu, 1944: 26).

Öğrenciler okulda yazılı kağıtlarıyla birkaç soruluk ezberci bilgilerle başarılarını göstermiyorlar aksine her öğrenciye ait, öğrencinin yaptığı çalışmaların ve projelerin olduğu dosyalar hazırlayarak öğrencilerin gelişim düzeyini ölçerek neler hakkında yetenekli ve başarılı olduğunu ölçme fırsatı sağlayan bir ölçme değerlendirme sistemleri vardır. Öğrenciler başarılı olduğu ve araştırmak istediği bir konuda en derin bilgilere ulaşabilecek kadar araştırma yaparak öğrendiklerini uygulayarak öğreniyor ve kalıcı bir öğrenme sağlıyor.

4.6. Yönetici

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Rüyamdaki Okullar adlı ütopya eserinde bahsettiği eğitim sistemini yönetici başlığı altında incelediğimizde bu yorumlamalar ortaya çıkar:

“Talebe o kadar otomatik yetiştirilmişti ki ben bu emri verir vermez yerlerinden fırlamaları da bir oldu. Bir de ne göreyim, her birinin elinde bir testere koca sıraları karelere bölüyorlar. Benim hiddet ve şiddetimi gören hocalar, yeni müdür çok sert bir adama benziyor, bu sefer de bizi kapı dışarı etmeye kalkar diye gidip testere kullanmakta olan talebelerine her biri bir türlü yardım etmeye başlıyorlar. Ben, bu işleklikten son derecede memnun bir halde, gülümseyip duruyorum. Benim böyle gülümsediğimi gören hocalardan bazıları cesaret bulup yanıma yaklaşıyorlar” (Baltacıoğlu, 1944: 35).

Yazar altıncı rüyada bir okula müdür olarak görevlendirilmesinden bahsetmiştir. Burada genelde diktatör olan sert mizaçlı yöneticilere bir göndermede bulunmuş ve onların tutumunun yanlışlığına vurgu yapmıştır. Öyle ki yönetim şekli ve tavrının sert olmasından dolayı öğretmenlerin dahi yanına gelerek sorularını sormadığı okulun sorunlarını iletemediği bir müdür olarak kendini tanıtmıştır. Biraz gülümsediğinde ancak öğretmenler gelip konuşacak cesareti bulmuştur. İşte buradaki takındığı tavır aslında kendisinin hiç tasvip etmediği o dönemde var olan yöneticilerin varlığına işaret eder ve eleştirir.

“...Direktörü görmek istediğimi söyledim.”

Cevabı:

“-Direktör burada değil, bir haftadır okulu bizim idaremize bıraktı, okulu biz kendimiz idare ediyoruz, oldu” (Baltacıoğlu, 1944: 39).

Bu okul da yöneticiler arada öğrencilerin sorunları daha rahat görebilmeleri ve bu sorunlara daha çözüm odaklı yaklaşarak çözebilmeleri için onlara belirli haklar vermiş ve okulun düzeninin böyle sağlanacağını düşünmektedirler. Öğrenciler aynı bir idareci gibi okulu yönetiyor böylece yöneticilerin yaşadığı zorlukları da görerek onlarla empati kurabiliyorlar. Hem o sert yöneticilere gidip sorunlarını söylemeye cesareti olmayan öğrencilerin yerine kendilerinin bile yönetimde söz sahibi olduğu bir sistemin olması gerektiği üzerinde durmuştur.

“-Niçin? Diye sordum, şu cevabı aldım:”

“-Şunun için ki Direktörle idare edildiğimiz zaman aramızda birçok anlaşmazlıklar oluyor, kendi kendimizi idare ettiğimiz zaman bunların hiçbiri olmuyor” (Baltacıoğlu, 1944: 40).

Burada yine yazar yöneticilerin sert tavırlı olmasından dolayı öğrencinin siteminden bahsetmiştir. Öğrenci sert bir yönetim olacağına kendilerinin yönettiği bir okulda daha iyi bir ortam olduğunu, yöneticiler olduğunda onlarla anlaşamadıklarını belirterek yönetim sistemin yanlışlığı üzerinde durmuştur.

“Medreseler, Allah'tan az korkan, dinde basiretleri zayıf, dünyaya rağbetleri kuvvetli ve metbu olma ihtirasları şiddetli olan kimselere teslim edildi. Bunlar da mevki ve emellerine ancak mezhep taassubu ile ulaşabildiler. Şeytanın hilelerinden kimse onları ikaz etmedi, belki bunlar şeytanın hilelerini infaz edip yerine getirmekte şeytana vekâlet ettiler. İnsanları bu yolda tuttular ve böylece dinlerinin esaslarını unuttular. Kendileri helak olduğu gibi, başkalarını da helake sürüklediler” (Çelikel, 2006: 17).

“Bilmiş ol ki aslında korku, makbul olmakla beraber, bazılarının sandığı gibi, ne kadar çok korkarsa o nisbette makbul olur görüşü de galattır. Esasen korku, Allah'a yaklaşmak için insanı ilim ve amele sevk eden ilâhî bir kamçıdan ibarettir. Hayvaniyet için en doğrusu, kırbaçsız

kalmamaktır. Çocuk da böyledir. Fakat bu, fazla dövmenin daha makbul olduğuna delalet etmez. Her şeyde olduğu gibi korkunun da ifrat, tefrit ve itidal tarafı vardır. Makbul olan itidal derecesindeki korkudur” (Çelikel, 2006: 13-14).

Gazali’ye göre özellikle belli bir mevkiye gelmiş yöneticiler, okulları yönetirken sert ve kaba bir tavır ve üsluptan uzak durmalıdırlar. Bunun yerine sevgi temelli ve güler yüzlü bir tavır sergilemeleri öğrencilerin kendilerini daha rahat ifade etmelerine ve sorunlarını anlatıp çözüme ulaştırmalarına vesile olacaktır. İşte İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun da Rüyamdaki Okullar adlı eserinde bahsettiği davranış biçimi de bununla eşdeğerdir. O da eserinde ılımlı bir idarecinin okulu yönetmesinin daha iyi olacağını ve öğrenciyle iyi bir iletişim olursa okulda daha az sorun yaşanacağını söyler ve sevgi temelli okul yönetimine vurgu yapar.

5. SONUÇ

Ütopya türünü Aristoteles ve Platon'un yaşadığı döneme kadar geri götürsek bile kavram olarak ilk ortaya atan 1516 yılında Thomas More olmuştur. Daha sonra birçok yazar ve düşünür kendi hayal dünyalarında olmasını istedikleri her duyguyu insanlara aktarmak için bu türde eserler ortaya koymuşlardır. Batı dünyasında yazılan bu ütopya türünde ki eserler ülkemizde de birçok fikir adamına ilham olmuş ve onların bu türden eserler yazmasına vesile olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemlerinde yaygınlaşan ütopyalar Ziya Paşa, İsmail Gaspıralı, Halide Edip Adivar, Müfide Ferit İrk gibi değerli isimler tarafından kullanılan bir tür olmuştur. Bu dönemde yazılan eserler de ülkenin içinde bulunduğu karmaşa, iniş-çıkışlar ve her türlü dönemsel sıkıntılar dile getirilmiş ve olması istenilen yönetim şekilleriyle ilgili düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Ütopyalarda eğitimle ilgili de eserler verilmiş ve düzeltilmesi istenen yanlışlar ve olması istenen yeni eğitim sistemleriyle ilgili görüşler ortaya konularak yeni ütopyalar yazılmıştır. Düşünürler kendi ortaya koydukları düşünceleri yani teorideki bilgileri hikayeleştirerek okurlarına sunmuşlardır.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ortaya koyduğu özgün düşünce ve fikirlerle birçok kişiye fikir olarak yeni bir ufuk açmada katkıda bulunmuş olmasının yanında özellikle eğitim alanında verdiği katkılar oldukça fazladır. Yazdığı eserlerde bahsettiği eğitim sistemine bakışıyla o dönemden bu döneme yeni ufuklar açmayı başarmıştır. Cumhuriyet döneminde ve öncesinde var olan eğitim modelleri, uygulanan metot ve tekniklerin yanlışlarını her defasında dile getirmiş ve bazı eserlerinde bu yanlışların yerine yeni bir model ve sistem nasıl getirilir ve neler yapılabilir hakkında bilgiler sunmuştur. Yurt dışında birçok ülkeye giderek eğitim verilen kurumları ve sistemleri üzerine incelemelerde ve gözlemlerde bulunmuş ve ülkemize dönerek bu bilgilerini milletin faydasına olacak şekilde paylaşmıştır.

Özellikle üstünde durduğu birçok eğitim sisteminden bazılarında bahsedecek olursak eğitim de klasik ezber yöntemin yanlışlığı üzerinde durmuştur. Bu ezberci yöntemin öğrencileri tembellige sürüklediğini, onları büyük hedefler koymaktan alıkoyduğunu söylemiştir. Öğrencilerin sınıflarda yenilik ve özgünlükten uzak bir şekilde eğitildiğini ve kalıplaşmış yıllardır aynı olan bir eğitim modelinin yürütülmesinin hiçbir şekilde ne öğrenciye ne de ülkeye bir faydasının olmayacağını vurgulayarak eğitim modellerinin yeniliklerle daha iyiye gidecek şekilde düzeltilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Diğer yandan eğitimin öğrencileri sosyolojik ve psikolojik açıdan geliştirecek düzeyde olması gerektiğini savunur. Kişiler sosyalleşerek toplumun bir parçası olarak ancak kendini yetiştirip geliştirebilir inancına sahiptir. Sosyal yaşantılarında karşılına çıkacak sorunları çözebilecekleri teoriden çok pratiğe dayalı olan, hayatilik ve yaparak yaşayarak öğrenme ilkelerinin ön planda olduğu özgün bir eğitim sisteminin ancak başarıya götüreceği düşüncesindedir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu kendi yaşadığı dönemde Köy Enstitülerini başta desteklemiş olsa da daha sonra kullandıkları ezberci yöntem ve teknikleri görünce eleştirmiştir. Yine o dönemde kız ve erkek öğrencilerin karma şekilde eğitim görmelerinin hoş karşılanmadığı bir zamanda kendisi karma eğitimi savunmuş ve bu konuda katkılar sağlamıştır. Kendi yaşadığı dönemin politik ve yönetsel sıkıntıları onu yeni fikirler üretmeye ve o sorunlara çözüm getirmeye yönlendirmiştir. Yeniliklere her zaman destek olmuş fakat yanlışları da görmezden gelmeyerek dile düzeltilmesi hususunda fikirlerini beyan etmekten çekinmemiştir.

Rüyamdaki Okullar adlı eseri ütopya türünde yazılan ve kurmuş olduğu içtimai mektep modelinin hikayeleştirilmiş bir şekilde sunulduğu bir eserdir. Eğitimle ilgili olmasını istediği ve yanlış bulduğu tüm düşünceleri ortaya koymuştur. Bu eserde hayalini kurduğu eğitim modellerini, okul ve sınıfların nasıl olması gerektiğini, öğrenci- öğretmen tutumunu ve eğitim şeklinin nasıl olması gerektiği üzerine birçok konuda görüşlerini belirttiği değerli bir eserdir. Bahsettiğimiz eserde, okulların eğitim verirken materyal sağlanması onun için önemli bir konudur. Okullar verdiği eğitim sonucunda tam manada yetişmiş, bilgili bir nesil ortaya koyarlar. Eğitim verirken hem ameli hem naziri ilimler öğretilip öğrencilerin birçok alanda yetkin hale getirildiği bir okul modelinden bahseder. Klasik eğitimden ziyade, modern ve özgün bir eğitim kurumu üzerinde durur. Eğitim sadece dört duvar arasında değil uygulama alanlarının bulunduğu geniş çaplı bir eğitim sunmalıdır. Kendini alanında uzman olacak şekilde yetiştirmiş, donanım ve deneyim yönünden geliştirmiş öğretmenler ile eğitim kadrosunu oluşturan okullar, öğrenciye rehberlik edecek ve onları ön planda tutacak bir sistem benimsemiştir. Sağladığı yaşam alanlarıyla ortama uygun düzenlemeler yaparak öğrenciye uygun eğitim koşulları oluşturulup onların iyi bir eğitimle yetiştirilmesi sağlanmıştır.

Öğretmenlerin daha çok yol gösteren nitelikte olup öğrencileri ön planda tutan tutumlarıyla deneyimli bilgilerini onlarla paylaşarak onlara yol gösterdiği bir yöntem izlemişlerdir. Ezberci eski yöntemlerden uzak modern ve özgün bir yaklaşımla eğitim vererek öğrencilerine bir arkadaş gibi yakınlık kurmuş ve bu yakınlık sayesinde öğrenciler kendi sorunlarını rahatça öğretmenleriyle paylaşabilmişlerdir. Akıllarına takılan soruların cevaplarını rahatlıkla sorup öğrenebilmişlerdir. Eski sert tutumlu ve sıkıcı metotlarla kendini ön plana atan eğitimcilerden uzak, yenilikçi bir tutumla eğitime katkı sağlamışlardır. Öğrencilerin hazırladıkları ödevlerde yanlışlarını onlara göstererek doğruyu bulmalarını sağlanmış ve onları tam bir araştırmacı olacak nitelikte yetiştirmişlerdir.

Öğrencilere gelecek olursak merak duyguları gelişmiş, araştıran, yenilikçi, özgün ve bir o kadarda bilgili öğrencilerdir. Kendilerini sadece yazarak değil sözel olarak da iyi bir şekilde ifade eden bilgilerini iyi bir şekilde hazırlanmış olarak sunan öğrenciler kendilerini donanımlı bir şekilde geliştirmeyi hedefleyen kişilerdir. Hayatlarında karşılarına çıkacak her türlü konu ve sorun hakkında çözümler üretecek şekilde yetiştirilmiş bireylerdir. Öğrenmek istedikleri her konuyu derinlemesine araştırıp öğrenir ve hayatlarında gözlemledikleri birçok bilgiyi de eğitimlerinde kullanırlar. Sanata da büyük önem veren öğrenciler her alanda kendini yetiştirmişler.

Baltacıoğlu bu eserinde bahsettiği eğitim yöntemlerinden bahsetmek gerekirse özetle şunlar söylenebilir; Yapararak yaşayarak öğrenmenin ön planda olduğu, hayatilik ilkesinden yola çıkarak öğrencileri hayata hazırlayan, bunun yanı sıra teoriden ziyade pratik bilgilerin verildiği bir model üzerinde durur. Eserde ezberci olan eski yöntemden ziyade yenilikçi ve özgün bir sistemi destekler. Öğrencinin ön planda olduğu ve araştırmanın eğitimin temelinde var olduğu bir eğitim doğru olanıdır onun için. Çok yönlü, her açıdan bakabilen öğrenciler yetiştirmeye dayalı bir eğitimle başarı sağlanabilir. Öğretmenlerin öğrenciyi düşündürerek, doğruyu merak edip araştırarak eğitim verdiği, yol gösterici bir modeldir bu.

Özellikle sınav yaparken ezberin ön planda tutulduğu bilgilerin öğrenilip kısa sürede unutulduğu bir sınav türünden ziyade öğrencinin kendi isteğiyle ve öğretmenin yönlendirmesiyle araştırdığı konuları öğrenmesi ve hayatlarında uygulayacakları bilgileri öğrendikleri bir sınav türü onun için önemli olanıdır. Bundan da yola çıkarak yıllardır var olan ve yazarın yanlış bulduğu bu sistem her daim var olmuş ve halen devam etmektedir. Öğrenciler ezberciliğe yöneliyor ve bu da onları tembelleştiriyor yazara göre. Asıl amaç öğrencilerin seviyesine uygun, çok yönlü soru

türlerinin olduğu, öğrencilerin konunun içinde olduğu, araştırıp öğrenmeye istekli olacak şekilde yönlendirdiği bir sınav metodu onun için uygulaması gereken bir sistemdir.

Yöneticiler konusunda ise öğrencilere fırsat vererek sıkıcı ve baskıcı bir tarzda okulu yönetmeleri yerine öğrencinin de yönetimde söz sahibi olduğu bir sistemle yönetilmeleri üzerinde duran Baltacıoğlu, Rüyamdaki Okullar adlı bu eserinde yönetimin sert tutumunu eleştirir ve öğrencilerin sorunlarını rahatça paylaşabilecekleri bir tutumla onlara yaklaşımları gerektiği üzerinde durur.

Gazali'nin eğitim felsefesini de ele alıp Baltacıoğlu ile kıyasladığımızda ortaya çıkan birçok konuda benzer fikirlerinin olmasıdır. Muhakkak farklı düşündükleri birçok konuda vardır fakat benzer yönlerine vurgu yapmak kendi kanaatimce daha iyi olacaktır. Özellikle Gazali'nin kalp temizliği, ahlaki güzelliğin ön planda olduğu dini konularda vurgu yaptığı farklı yönler var olsa da tez çalışmamda bahsettiğim benzerlikler üzerinde durmam gerekirse şunları söyleyebilirim: Özellikle iki düşünürün de ortaya koyduğu eğitim görüşünde öğretmenin donanımlı ve kendini geliştirmiş olması gerektiğidir ve bu eğitimci öğrenciye model olacak şekilde bir davranış sergilemelidir. Diğer yandan öğretmen rehber olacak şekilde öğrenciye yol göstermeli ve öğrenciyi geride bırakacak bir şekilde işin tamamını üstlenmemelidir. Okullar eğitim verirken taassuptan uzak daha gelişmiş ve modern bir eğitim vermeleri ve eğitim kadrosunun iyi ve yetişmiş eleman olması gerektiğidir. Okullar sevgi temelli bir eğitim anlayışı içerisinde olmalı ve öğrenciye yaklaşımını hep olumlu düzeyde tutmalıdırlar.

Gazali'nin ve yazarımızın benzer olduğu diğer bir konu başlığı ise öğretim yöntem ve teknikleri konusudur. Bu konuda da benzerlikler dikkat çekmektedir. İkisi de yaparak ve yaşayarak öğrenme ve tekrar sayesinde öğrenilen bilgilerin daha kalıcı olacağı konusunda aynı düşünür. Anlatım metodunu kullanan öğretmenlerin kendini iyi ifade eden ve teknik yönden iyi olmalarının da altını çizerler. Diğer yönden öğrenciye bir konu öğretilirken kolaydan zora ilkesi benimsenmeli bir konu önce basit daha sonra detaylara inilerek anlatılmalıdır. Öğrenciye görelilik ilkesinin de önemi üzerinde durulmuş ve öğrencinin seviyesine uygun olacak şekilde potansiyel başarıyı ortaya koymadaki en önemli unsurlardan birinin de bu ilke olduğu vurgulanmıştır.

Hasan Ali Yücel sadece imkanları olan öğrencilerin eğitim alıp imkânsızlık içinde olan öğrencilerin mahrum olduğu bir eğitim sistemine karşı çıkmıştır. Eğitimin yenilikçi, özgün, metodolojisi olan, modern bir sistemle yürütülmesi gerektiğini savunmuştur. Eğitimde fırsat eşitliğinin olduğu nerede olursa olsun öğrencilerin yeteneklerinin keşfedilip onlara bu yeteneklerini geliştirmek için imkanlar tanınması gerektiğini söylemiştir. Eğitimde milliyetçi bir tutum sergilenmesi gerektiğini ve yabancı ülkelerin fikirlerinden ziyade kendi ülkemizin bilimsel fikirlerinin benimsenmesini söyleyerek bu konunun öneminden bahsetmiştir. Köy Enstitülerinin önemli bir değer olduğunu ve oradan yetişen öğretmenlerin başarılı bir eğitim verdiğini söyleyerek Köy enstitülerinde verilen eğitimi başarılı bulmuştur. Baltacıoğlu diğer fikirleriyle aynı doğrultuda düşünmüş olsa da köy Enstitüleri konusunda Yücel'den farklı düşünmüştür. Çünkü Baltacıoğlu başta bu Enstitünün kurulmasını desteklemiş ama zamanla eski tarz eğitim sistemini uyguladıklarını görünce bu olumlu fikrinden vazgeçmiş ve eğitim metotları yönünden eleştirmiştir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel ve Gazali, eğitimin önemi, geliştirilmesi, eğitimin daha yenilikçi ve özgün bir halde sunulması, iyi eğitimciler ve iyi bir eğitim ortamının sağlanması, eğitim programlarının daha elverişli hale getirilmesi gibi birçok konuda benzer ifadeler ve görüşler öne sürmüşlerdir. Öğretmenin toplum tarafından saygınlığının korunması ve değerli bir

konumda olması gerektiği konusunda hem fikirdirler. Öğretmenlerin öğrencilere eğitim verirken sevgi dolu bir yaklaşım içinde olmalarının eğitimin olumlu yönde ilerlemesine katkı sağlayacağını vurgulamışlardır. Öğrencilerin de akademik olarak kendilerini geliştirmeleri gerektiğini sadece belli başlı derslerde değil her alanda yeni bilgiler öğrenip kendilerini en donanımlı hale getirmeleri gerektiğini savunmuşlardır.

Sonuç olarak İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Gazali ve Hasan Ali Yücel gibi fikir adamlarının ortaya koyduğu değerli fikirleriyle ülkemize birçok alanda katkı sağlamış ve özellikle eğitim gibi birçok konuda verdikleri değerli görüş ve gayretleriyle takdirleri toplamışlardır. Bu şahsiyetler yaşadığı dönemden bugüne ışık tutan, yenilikçi, düşünceleri ile her zaman yol gösterici olmuş ve özgün fikirleriyle her daim dikkatleri üstlerine çekmeyi başarmışlardır. Bu fikir adamlarının eğitim üzerine ortaya koyduğu düşünceler benzerlikleri ile dikkatleri üzerine çeker ve üç önemli şahsiyetin de eğitim gibi önemli bir konunun düzeltilmesi ve geliştirilmesi amacıyla yaptıkları ve söyledikleri günümüz dünyasına yol gösterici olmuştur. Baltacıoğlu'nun eğitimin dar kalıplardan çıkarılıp geniş bir perspektiften bakarak eski ve yanlış bir sistemden kurtarılıp modern bir hal alması için yaptığı gayretleri takdir görmüş fakat yine de kıymeti yaşadığı dönemde bilinmemiştir. Her zaman milletine düşkün, ülkesi için çabalayan ve gayret gösteren İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, eğitim alanında da diğer alanlarda olduğu gibi milliyetçi-vatansever bir tutum üzerinde durmuş, yabancı ülkelere sadece bilimsel konular örnek olarak alınmalı ve yenilikler takip edilmeli ama kendi milli değerlerimiz korunmalı diyerek vatanseverliğini bir kez daha göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Altın, H. (2014) *II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve onun eğitim ve eğitimci kavramları ile ilgili düşünceleri*, Tarih Araştırmaları Dergisi, c.33 Sayı: 55, 219.Kilis.
- Ağaoğlu, A. (1930). *Serbest İnsanlar Ülkesinde*. İstanbul: Sanayii Nefise Matbaası.
- Aydın, M. (1997). *Hasan Ali Yücel'in Eğitim ve Dil Anlayışı*. Edebiyatçılar Derneği
- Aytaç, K. (1989). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi*, Milli Kültür, Sayı 49.
- Aytaç, K. (2006). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Reformu Kuramı. Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara.
- Aytaç, K. (1979). *İ.H. Baltacıoğlu'nun Hayatı ve Faaliyetleri*. Ankara.
- Baltacıoğlu İ. H. (1939). *Hayatım*. Yeni Adam. S: 224.İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1329). *Talim ve Terbiye 'de İnkılâp*. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1329). *Terbiyede İnkılâp Lazım*. Yeni Fikir.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1331). *İzmir Konferansları*. İzmir.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1332). *Asrımızın Terbiye Gayeleri*. Muallim. c. 1. Sayı 1.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1332). *Ferdi Terbiye*. Muallim, c. I. Sayı 5.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1332). *Terbiye İlmi*. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1339). *Terbiye Dersler*. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1936). *Hayatım*. Yeni Adam. Sayı:144. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1938). *Toplu Tedris*. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1942). *İçtimai Mektep*. Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1944). *Rüyamdaki Okullar*. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1964). *Pedagojide İhtilal*. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (Bir. Teşrin 1936). *Hayatım 3*. Yeni Adam. İstanbul.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1978). *Çok Yönlü Düşünür ve Yazar İ. Hakkı Baltacıoğlu*. Yeni Adam. S: 921. İstanbul.
- Bayraktar, M. F. (1992). *Baltacıoğlu İsmayıl Hakkı*. TDVİA. c. 5.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları
- Binbaşoğlu, C. (1995). *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*. İstanbul.
- Bozok, H. (1978). *Bir Defter Kapanırken*. Yeni Adam, Sayı 921. İstanbul.
- Büyükdüvenci, S. (1984). *Yaşamboyu Eğitim Felsefesi Üzerine*. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 16. 2.
- Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Coşun, İ. (2004). *Şimdinin Eleştirisi: Thomas More ve Bir İmkan / Öneri Olarak Ütopyalar*. Hece, Sayı: 90191/92, Haziran/Temmuz/Agustos
- Çağatay, N. *Baltacıoğlu'nu da Yitirdik*. Yeni Adam. Sayı 921. İstanbul.
- Çelik, A. (1999). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Din Eğitimi*. Atatürk Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı. 14.

- Çelikel, B. (2006). *Gazâli'nin Eğitim Görüşü*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi. İzmir
- Ege, R. (1978). *Sevgili Baltacıoğlu Ailesi*. Yeni Adam. İstanbul.
- Gaspıralı, İ. (2003). *Darürrahat Müslümanları* (Haz. Yavuz Akpınar, Bayram Orak), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, M. (2008). *Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu*. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1. Ilgaz, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- <https://core.ac.uk/download/38320020.pdf>(Taha Toros Arşivi, Dosya No: 33-İsmail Hakkı Baltacıoğlu İstanbul Kalkınma Ajansı (TR10/14/YEN/0033) İstanbul Development Agency (TR10/14/YEN/0033,18/03/2022)
- İnan, M. R. (1978) *Zamanın önünde Düşünen ve Yürüyen Adam*. Yeni Adam. İstanbul.
- Karakulah, K.İ. (2021). Hasan Ali Yücel ve Nurettin Topçu' Nun Eğitim Felsefelerinin Karşılaştırılması. Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Çankırı
- Karal, E. Z. (1978). *Baltacıoğlu'nun Eğitim Tarihimizdeki Yeri*. Yeni Adam. İstanbul.
- Kaytancı, L. (2014). *İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Görüşleri*. Gazi Üniversitesi
- Kırby, Fay. (2000). *Türkiye'de Köy Enstitüleri*. (Yay. Haz. Engin Tonguç).
- Kolçak, S. (1968). *I.H. Baltacıoğlu – Eğitimin Felsefesini Yapan Pedagog*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası
- Mete, E. (2020). *Modernleşme Işığında Türk Ütopyaları*. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- More, T. (1993). *Utopia*. (Çev. S. Eyuboğlu-V. Günyol). İstanbul: Cem Yayınları.
- More, T. (2006). *Utopia*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol). Mina Urgan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Namal, Y ve İncebacak, D.K. (2021). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Anlayışının Meb 2023 Eğitim Vizyonuna Yansımaları*. Bartın. Cilt:8.Sayı:1.
- Obuz, Ö. (2015). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Düşünce Dünyası*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.Eskişehir.
- Oruç, C. (2009). *İmam-ı Gazâli'nin Eğitim Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilimdalı Din Eğitimi Bilimdalı Doktora Tezi. İstanbul.
- Öymen,H. R. (1978). *Baltacıoğlu ve Yeni Adam*. Yeni Adam. s. 921. İstanbul.
- Öztürk, F. (2004). *Ütopyalar ve Eğitim Sorunsalı*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi. 3. (5).
- Öztürk, F. (2008). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Felsefesinde İman ve Ahlak Kavramı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. c. 41.
- Platon, (2015). *Devlet*, (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Şener, S. (1978). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Tiyatro*, Yeni Adam. İstanbul.
- Şengör, A. (2001). *Hasan-Âli Yücel ve Türk Aydınlanması*. Ankara: TÜBİTAK Matbaası.
- Şentürk. T. F. (2015). *Türk Milli Eğitimine Damgasını Vuran Bir Eğitim Lideri "Hasan-Âli Yücel"*. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.İstanbul.

- Tozlu, N. (1989). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: MEB Yayınları.
- Türkkan, Y. (2008). *Türk Modernleşmesinde Yeni Adam Dergisi*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara.
- Usta, S. (2014). *Türk Ütopyaları*. Kaynak Yayınları: İstanbul.
- Ülken, H. Z. (1994). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1998). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yücel, H. A. (1993). *Söylev ve Demeçler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

